

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

1887 ΜΑΡΤΙΟΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

Ο ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗΣ ΣΩΤΗΡ ΤΩΝ ΕΠΑΙΤΩΝ ΕΝ ΝΕΥΗΟΦ

(Συνέχ. ἴδε φυλλ. 2 τοῦ 1887 σ. 50—54).

Ἐχομεν μνήμην τῆς δυστυχίας καὶ διαφορᾶς, ὑφ' ὧν ἐμαστίζετε ἢ τὸ Neuhoř περικυκλοῦσα χώρα τῆς Ἀργοβίας, ὅτε ὁ Πεσταλότσης ἐπεχείρησε τὴν περισυναγωγὴν τῶν μικρῶν ἐπαιτῶν. Διετρέξαμεν τὴν ἀπόκεντρον ταύτην χώραν τῷ 1869, μὴ ἔχουσαν μῆτε μεγάλας ὁδοὺς, μῆτε σιδηροδρόμους, μῆτε περιοδευτάς. Οὐδαμοῦ αὐτῆς εἶδομεν ἐπαίτας πανταχοῦ εὔρομεν λαὸν φιλόπονον καὶ εὐπορον, γαίαια καλῶς γεωργημένας καὶ καλὰ σχολεῖα. Ἀπὸ ἐνενηκονταετίας μεγίστη προσεγένετο μεταβολὴ καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω. Ἐὰν ὁ Πεσταλότσης ἀπέτυχεν ἐν τῷ πρακτικῷ αὐτοῦ ἔργῳ νὰ ἀνυψώσῃ τούτους τοὺς λαοὺς, ἢ ἐπίδρασις ὁμῶς τῶν ἰδεῶν του τὸ αὐτὸ ἐπῆνεγκεν ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπιχειρήσις ἐματαιώθη, ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ αἱ ἐμπνεύσασαι αὐτὴν, ἐξήνεγκον τοὺς ἑαυτῶν καρπούς. Τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα κατέλιπον γόνιμον κόνιν.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ καθιδρύματος ὁ Πεσιαλότσης ἀπελείφθη τούτῳ πτωχός, ὅσω καὶ οἱ ἐπαῖται οἱ ἐξεγείραντες τὴν εὐσπλαγχνίαν του· τὰ πάντα οὗτος ἀπώλεσεν. Εἶχε πράξει ὡς ἄνθρωπος, ὅστις ὑπερ-
ξάιρων τὰς δυνάμεις του, ῥίπτεται μὲν εἰς τὸ ὕδωρ, ἵνα σώσῃ δυστυχῆ,

πνίγεται δὲ μετ' ἐκείνου. Ἐν τούτοις οἱ φίλοι του ἤλθον πρὸς ἐπικουρίαν καὶ ἐξησφάλισαν αὐτόν.

Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὐρωμεν οὐδὲν ἔγνος τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ γενομένου μεταξὺ τοῦ καταστραφέντος φιλανθρώπου καὶ τῶν δανειστῶν του. Γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι τὸ NeuhoF ἐξεμισθώθη πρὸς ὄφελος ἐκείνων, καὶ ὁ Πεσταλότσης διετήρησε τὴν κυριότητα καὶ τὴν ἀπολαυὴν τοῦ οἴκου καὶ τινων πέριξ τούτου γαιῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀσθένεια τῆς γυναικὸς τοῦ Πεσταλότσης, διαρκέσασα πολλὰ ἔτη, κατέστησεν αὐτὴν ἀνίκανον νὰ ἐνασχολῆται εἰς τὰ οἰκιακὰ ἔργα. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἀπελπισ, ἀνεπιτήδειος, ἀπνηδυνῶς κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελῇ τὴν ἀναγκαίαν πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του ἐργασίαν. Δὲν ὑπῆρχε πλέον παρ' αὐτῷ οὔτε ἄρτος, οὔτε ξύλα, οὔτε χρήματα· ἐπασχεν ἕκτε τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης.

Ἡ Ἐλισάβετ Naef, ἐκ Καππέλης, ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν, ἣτις διεκρίνετο κατὰ τοὺς θρησκευτικούς πολέμους, καὶ ἀπήλαυσε τὰ ἀστικά δικαιώματα τῆς Ζυρίχης. Εἶχεν αὕτη γνωρίσει ποτὲ τὸν Πεσταλότσην, ὑπηρετοῦσα παρά τινι τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Ὅτε ἔμαθε τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀπορίαν τοῦ NeuhoF, καταστᾶσα ἐλευθερά ἕνεκα τοῦ νεωστὶ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ τελευταίου αὐτῆς κυρίου, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ πρὸς βοήθειαν τῆς ταλαιπωρουμένης, ἀσθενοῦς καὶ κατεστραμμένης οἰκογενείας.

Ὁ Πεσταλότσης ἠρνήθη κατὰ πρῶτον καὶ δὲν ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις αὐτῆς, διότι δὲν ἤθελε νὰ καταστήσῃ κοινῶν τῆς δυστυχίας του τὴν ἐξαίρετον ταύτην γυναῖκα, ἣτις οὐδὲν μὲν ἐκέκτητο, ἠδύνατο ὅμως διὰ σώφρονος ἐργασίας νὰ καταστήσῃ τὸν ἐκεῖ βίον ἠδὺν καὶ ἡσυχον· ἔπειτα ἐφοβεῖτο, μήπως αὕτη ἤθελε σκανδαλισθῆ ὀλίγον, ἐπειδὴ δὲν θὰ εὕρισκε παρ' αὐτῷ ἄς εἶχεν ἕξεις εἰς τὸ ἐκδηλοῦν τὴν εὐσέβειαν ἑαυτῆς· οὕτω αὕτη ἐν παντὶ καιρῷ ἔψαλλεν ὕμνους καὶ ἔλεγε προσευχάς, καὶ ὁ Πεσταλότσης θεώρει τὴν πρακτικὴν αὐτὴν πρὸς τὰ θεῖα ἐκδήλωσιν ὡς κατάχρησιν. Μὴ δυνάμενος νὰ κατορθώσῃ νὰ νικήσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐλισάβετ, ἐδέχθη τέλος τὴν θυσίαν της, λέγων πρὸς αὐτήν· «Καὶ λοιπόν, θὰ ἴδῃτε, ὅτι καὶ παρὰ πάντα ταῦτα ὁ Θεὸς βασιλεύει καὶ εἰς τὸν οἶκον ἡμῶν.»

Τὸ NeuhoF εὕρισκετο τότε εἰς τρομερὰν παραλυσίαν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ ἀφωσιωμένη θεράπεινα ἐπελάβετο πάσης ἐργασίας·

διετῆρει καθαριότητα καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκίας· ἐγεώργει τὸν κῆπον καὶ ἐπεμελεῖτο τῶν δένδρων· ἐκαλλιέργησε μὲ τὰς ἰδίας αὐτῆς χεῖρας μικρὰν τινα γωνίαν χώρας, ἔπειτα δὲ μεγαλειτέραν· ἀπεκατέστησε πανταχοῦ τὴν ἀγαθὴν τάξιν καὶ τὴν παραγωγὴν, καὶ ἀπέδωκεν οὕτως τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Πεσταλότσης τὰ μέσα τοῦ βίου, τὰ ὁποῖα τῇ ἔλειπον.»

Ἡ Ἐλισάβετ διετήρησε τὸν τύπον ἥθους ἀγροῦπνου γυναικὸς, ἐνεργητικῆς, ἐπιτηδείας, γλυκειάς καὶ ἀφωσιωμένης, πολὺ καλῶς εἰκονισθέντα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ Λεωνάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης.

Ὁ Νικολόβιος, σύμβουλος τοῦ κράτους ἐν Βερολίῳ, διηγούμενος τὴν ὑπ' αὐτοῦ εἰς NeuhoF γενομένην ἐπίσκεψιν τῷ 1791, ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐξαιρέτου ταύτης γυναικὸς ὡς ἑξῆς.

Ὁ Πεσταλότσης ἔμπλεως εὐγνωμοσύνης καὶ θαυμασμοῦ, μοὶ εἶπεν· Ἐπεθύμου νὰ εἰκονίσω ὑμῖν τὴν γυναῖκα ταύτην μετὰ τῆς σιωπηλῆς αὐτῆς ἐνεργείας, ἵνα ἔχητε τὴν ἀνάμνησιν ταύτης παροῦσαν πάντοτε ἐν τῇ συνειδήσει ὑμῶν. Ὅ,τι μέλλω νὰ εἶπω ὑμῖν εἶναι θαυμαστόν, καὶ δὲν αἰσχύνομαι νὰ το εἶπω· Βλέπετε τὸν ἥλιον τοῦ Θεοῦ διατρέχοντα τὴν τροχιάν αὐτοῦ ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας· ὁ ὀφθαλμὸς σου οὐδὲν ἔγνος τῶν βημάτων του διακρίνει, τὸ οὖς σου δὲν ἀκούει τὸ βᾶδισμά του· ἀλλ' ὅταν δύῃ, γινώσκεις, ὅτι θὰ ἀνατελῇ ἐκ νέου καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ θερμαίνῃ τὴν γῆν, μέχρι οὗ οἱ καρποὶ ὀριμάσων. Εἶναι θαυμαστόν, ἀλλὰ δὲν αἰσχύνομαι νὰ το εἶπω. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι εἰκὼν τῆς Γερτρούδης καὶ πάσης γυναικὸς, ἣτις κατασκευάζει τὸν οἶκον αὐτῆς ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ προσφέρει τὸν οὐρανὸν εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς.¹

«Ἡθελον νὰ ἴδω τὴν γυναῖκα, εἰς ἣν ὁ Πεσταλότσης τοσαῦτα ὤφειλεν, ἀλλ' αὕτη δὲν παρουσιάζετο. Ὁ Πεσταλότσης μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸν ἀγρόν, ὅπου εἰργάζετο, καὶ ἀπέτεινεν αὐτῇ ἐρωτήσεις τινάς, ὅπως λάβω καιρὸν νὰ τὴν θαυμάσω. Ἐπειτα πρὸς τὸ ἐσπέρας μοὶ εἶπε· «Γινώσκεις ἤδη τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἐργασίας τῆς γυναικὸς ταύτης· αὕτη τρώγει μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης· ἐπίτρεψον, ἵνα καὶ σήμερον γένηται τὸ αὐτό.» Ἄλλ' αὕτη δὲν ἤλθεν, οὐδ' ἤθελε νὰ ἔλθῃ, μέχρι οὗ ἐγὼ αὐτὸς, ὁ φιλοξενούμενος, μετέβην νὰ τὴν παρακαλέσω πρὸς τοῦτο διὰ τρόπου τοιούτου, ὥστε δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ ἀρνηθῆ. Θαυμασία λάμψις ταπεινοφροσύνης διεχύνετο ἐφ' ὅλης τῆς γυναικὸς ταύτης, εἰ ἔστι

¹ Τὸ χωρίον τοῦτο αὐταῖς λέξεσιν εὕρισκεται ἐν τῷ Λεονάρδου καὶ Γερτρούδης τόμ. II, σ 86 ἔκδοσ. τοῦ 1783· ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ Λειψία.

ἐπιτετραμμένον νὰ μεταχειρισθῶ τὴν λέξιν ταύτην πρὸς παράστασιν παρομοίας ιδιότητος.»

Καὶ ὁ Em-Fröhlich ἐκ Βρούγου ἐν ταῖς ἀναμνήσεσι τοῦ πατρὸς *Πεσταλότση*, ποιεῖται ὡσαύτως μνεῖαν τῆς Ἑλισάβετ· γνωρίζει ἡμῖν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λεονάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης εἶχε τοσαύτην ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν κρίσιν τῆς γυναικὸς ταύτης, ὥστε συχνάκις τῷ ἀνεγίνωσκε τὰ χωρία τῶν συγγραμμάτων του, ἐν οἷς μάλιστα ἐξεϊκό- νιζε χαρακτῆρας, ὅπως μάθη τὴν γνώμην της καὶ ὠφελήθη ἐξ αὐτῆς.

Ἴδου δὲ καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μαρτυρία, ἣν παρέχει ὁ Ramsauer¹ ἐν τῇ πρὸς τὸν διευθυντὴν Zahn ἐπιστολῇ του.

«Ἐγνώρισα καλῶς τὴν τροφόν, ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς τύπος τῆς Γερτρούδης, ὡς βιώσας ἐν τῇ αὐτῇ μετ' ἐκείνης στέγῃ ἐν Ὑβερδὸν ἐπὶ ἐνδεκαετίαν. Ὁ Πεσταλότσης μοι εἶπεν ἡμέραν τινά. «Θά ἐπέστρεφον πάλιν εἰς τὸν τάφον μου, καὶ δὲν θά ἤμην εὐτυχῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰ ἐγίνωσκον, ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη μετὰ τὸν θάνατόν μου δὲν θά ἐτιμᾶτο πλέον ἐμοῦ, διότι ἄνευ αὐτῆς πρὸ πολλοῦ δὲν θά ἔζων· καὶ σύ, ὦ Ramsauer, καὶ σύ δὲν θά ἦσο ὅσος νῦν εἶσαι.» Ἡ γυνὴ αὕτη ἦτο πολὺ ἔξοχος, εἰ καὶ ἄμοιρος γραμμάτων.»

Ἡ Ἑλισάβετ, ἐπιμεληθεῖσα τοῦ πτωχοῦ Ἰακώβου ὡς υἱοῦ μέχρι τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ ἀναπνοῆς, συνεζεύχθη τῷ 1801 τὸν Κρούσην, ἀδελφὸν τοῦ ἐξαιρέτου συνεργάτου τοῦ Πεσταλότση· ἀπὸ τοῦ 1805 ἐγένετο αὕτη τροφὸς ἐν τῷ καθιδρύματι τοῦ Ὑβερδὸν καὶ ἦτο γνωστὴ εἰς πάντας τοὺς μαθητὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυρία Κρούση.

Ἡ ὕλική δυστυχία, ἐξ ἧς ἀπέσπασε τὸν Πεσταλότσην ἡ Ἑλισάβετ, δὲν ἦτο δι' αὐτὸν ἡ μεγίστη τῶν δυστυχιῶν. Ἡ ἐλπίς τοῦ νὰ πραγ- ματώσῃ τὰς γενναίας αὐτοῦ προθέσεις ἐφαίνετο διαφυγοῦσα εἰς ἀεὶ. Εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν του· βλέποντες οὖ- τοι αὐτὸν διερχόμενον ἀνύψουν τοὺς ὤμους των λέγοντες· «Ὁ δυστυ- χῆς, δὲν δύναται νὰ ζῆσῃ ἑαυτόν, ὡς ὁ τελευταῖος τῶν ἐργατῶν, καὶ ζητεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν λαόν!» Οἱ φίλοι του αὐτοὶ δὲν εἶχον πλέον πί- στιν πρὸς αὐτόν, καὶ ἐδείκνυον πρὸς αὐτὸν βαθεῖαν λύπην· ἤλλασσον δὲν ὅτε συνήντων αὐτόν, εὐρίσκοντες κοπιῶδες νὰ δμιλώσι πρὸς ἄνθρω- πον, ὃν ἠγάπων πάντοτε, ἀλλ' ὃν δὲν ἠδύναντο μῆτε νὰ βοηθήσωσι

¹ Ramsauer ἦτο πτωχὸν παιδίον ὄρφανόν ἐξ Appenzell, παραληφθὲν ὑπὸ Πεσταλό- τση ἐν Βερθούρδῃ· κατασταθεὶς δὲ εἰς τὸν ἐγκρίτων αὐτοῦ συνεργατῶν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἱστογραφίας, ἐγένετο ἐπειτα θερμὸς εὐσεβὴς τῆς καὶ διδάσκαλος τῶν ἠγεμονίδων τοῦ Ὀλδεμβούργου.

μῆτε νὰ παρηγορήσωσιν· ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι ὁ Πεσταλότσης ἤθελε τελειώσει τὸν βίον ἐν νοσοκομείῳ, ἢ ἐν τινι φρενοκομείῳ.

Ὁ δυστυχῆς οὗτος ἔπασχε σκληρῶς ἐκ τῆς δυστυχῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε προξενήσει εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ τὴν ὁποίαν ἄνευ πα- ράπνου ὑπέμενεν ἐκείνη, καὶ ἐζήτει ὡσαύτως νὰ παρηγορῇ τὸν σύζυγόν της διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυστυχίας διὰ πλειόνων φροντίδων καὶ φιλο- στοργίας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πεσταλότση παρεσκεύασαν χάριν αὐτοῦ ἦτε Ἄννα καὶ ὁ Ἰάκωβος διασκεδάσιν ἐκπληκτικὴν, δι' ἣν οὗτος τοῖς εἶπεν.

«Ἄ! πράττετε πολλὰ πρὸς χάριν μου! σὰς εὐχαριστῶ διότι με ἐνθυμεσθε. Λυποῦμαι ὅμως ὅτι αἱ πλάναι τῆς νεότητός μου ἐγένοντο αἰτία τῆς δυσχεροῦς ὕμῶν θέσεως. Περᾶνωμεν μετὰ γαλήνης καὶ εὐσταθείας τῶν ἀγῶνα, ὃν ἐμηκό- ναμεν τοσοῦτον. Ὑπεράνω ἡμῶν ἔστι εἷς Θεός, ὅστις βοηθεῖ τοὺς μὲν νὰ διέλ- θωσι τὰς δυσκολίας τοῦ βίου, τοὺς δὲ διατηρεῖ σφιγκτικῶς εἰς τὴν δυστυχίαν των. Πῶς ἄλλως κάλλιον ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ ἀντικρούσωμεν τὰς δριμύτητας τῆς τύ- χης, ἢ διὰ τῆς δεξιότητος καὶ ἡσυχίας ἡμῶν ἐν μέσῳ τῶν καταγίδων, αἵτινες μᾶς περικυκλοῦσιν ;»

Ἴδου πρὸς τούτοις γνώμη τις τοῦ Πεσταλότση, γραφεῖσα ὑπ' αὐ- τοῦ ἐν καιρῷ τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ὑπερβολικῆς θλίψεως·

«Ὁ Χριστὸς διδάσκει ἡμῖν διὰ τε τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς διδασκαλίας του, νὰ θυσιάζωμεν πᾶν ὃ,τι ἔχομεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πλησίον· δεῖ- κνύει ἡμῖν, ὅτι δὲν ἔχομεν ἀπόλυτον δικαίωμα ἐπ' ἐκείνου, τὸ ὅποτον ἔχομεν λάβει· ὅτι ἔχομεν τοῦτο ὡς παρακαταθήκην ἐν ταῖς χερσίν ἡμῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὸ διευθύνωμεν ἀγίως ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνθρώπων.»

Τοιαῦτα διέπραξεν ἡ εὐγενῆς ὄντως καρδίᾳ· καὶ ἐρωτῶσί τινες, μὴ οἱ θεολόγοι οἱ ὀρθολογισταί, οἵτινες κατηγοροῦσι τὸ ὀρθόδοξον τοῦ ἀν- δρός, ὡς καλλίτεροι ἐκείνου χριστιανοί.

Ἡ Ἑλισάβετ λοιπὸν παρέσχε τὸν ἄρτον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Πεσταλότση· Ὁ Ἰζελίνος δὲ μόνος ἐνεθάρρυνε τὸν ἄνδρα τοῦτον νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἔργον του, ἔργον, ὅπερ ὁ κόσμος ἐπίστευεν ὡς περᾶνθέν, ἀλλὰ τὸ ὅποτον μόλις ἤρξατο.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ

Τὰ παρ' ἡμῖν διδασκαλεῖα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, προσκόπτουσι πρῶτον μὲν, διότι δὲν ἔχει γίνεαι ἐν πολλοῖς αὐτῶν κατάλληλος ἡ τοποθέτησις τοῦ πρὸς διδασκαλίαν καὶ διεύθυνσιν προσωπικοῦ, δεύτερον δέ, διότι μένουσιν αὐτὰ ἀνεπιτήρητα ὑπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Νόμου ὠρισμένης ἀρχῆς· εἰς τοὺς δύο δὲ τούτους σπουδαίους λόγους ἐπιπροστίθενται καὶ ἄλλοι δευτερεύοντες μὲν, ἀλλ' ἴσῃν ὅπως δῆποτε ἀξίαν ἔχοντες· οὗτοι δὲ οἱ λόγοι ἀναφέρονται εἰς ἑλλείψεις τοῦ διοργανισμοῦ αὐτῶν, ἧτοι εἰς ἑλλείψεις νομοθετικὰς, δι' ὧν αὐξάνεται ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀνωμαλία, ἀληθῆς δὲ κυκεὼν ὑπεισέρχεται εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ διδασκαλίαν τούτων. Φέρε δὲ νῦν ἐξετάσωμεν τῶν λόγων τούτων τινὰς, τὸ « φίλος μὲν ὁ Πλάτων, φιλότατη δὲ ἡ ἀλήθεια » ἐπάδοντες. Μακρὰν ὄντες τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, οὐδ' ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτήν, ἅτε τῶν τῆς παιδείσεως ἐχόντων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀθλίως, ὑπὸ οὐδενὸς προσωπικοῦ λόγου ἀγόμεθα. Μόνη ἡμῶν ἐπιθυμία εἶναι νὰ ἴδωμεν βελτιομένην τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, διότι ἐκ ταύτης μάλιστα ὑγιῶς ἐχούσης ἐλπίζομεν καὶ τὴν ἐκ τῆς ὅλης κοινωνικῆς ἀσθενείας ἀπαλλαγὴν, καὶ πρὸς τοῦτο κοπιῶμεν, οὐδόλως ἀποβλέποντες, ὅτι δυσαρεστοῦμεν φίλους καὶ παροξύνομεν τοὺς δυσμενῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχοντας.

Ὁ διοργανισμὸς τῶν διδασκαλείων, καὶ τῶν τούτοις προσηρητημένων προτύπων, εἶναι ἐν τοῖς πλείστοις καὶ κυριωτάτοις πλημμελής. Πρῶτον ὅλον τὸ προσωπικὸν τοῦ διδασκαλείου πρέπει νὰ ἀποτελεῖται ἐξ ἀνδρῶν παιδαγωγικῶν, ἧτοι ἀνδρῶν σπουδασάντων πλὴν τοῦ εἰδικοῦ μαθήματος, ὅπερ θὰ διδάξωσιν, καὶ πᾶσαν τὴν σειρὰν τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἐν εὐρωπαϊκοῖς διδασκαλείοις καὶ πανεπιστημίοις, ἧτοι πρέπει πλὴν τῆς θεωρίας, νὰ ἔχωσιν ἀσκηθῆ καὶ ἐν προτύποις σχολείοις. Ἐὰν τὸ διδασκαλεῖον ἔχει εἰδικὸν σκοπὸν τὴν μόρφωσιν δημοδιδασκάλων, μόνος ὁ ἐν εὐρωπαϊκοῖς διδασκαλείοις σπουδάσας, γινώσκει καὶ ποῖα μαθήματα καὶ πῶς πρέπει νὰ διδάσκη αὐτά. Τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ ποιόν, τὸ ποσὸν τῶν μαθημάτων, τοὺς τρόπους καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, γινώσκει καλῶς μόνος ὁ παιδαγωγικῆς μορφώσεως τυχών. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ καθηγητὴς τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ ὁ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὁ τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν καὶ οἱ

διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς, φωνητικῆς τε καὶ ὀργανικῆς, καὶ ὁ τῆς γυμναστικῆς καὶ ὁ τῆς ἰχνογραφίας πρέπει νὰ φέρωσι πτυχίον εὐρωπαϊκοῦ διδασκαλείου. Αἱ γνώσεις καὶ αἱ δεξιότητες αἱ διδασκόμεναι ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ὡς ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν μόρφωσιν δημοδιδασκάλων ἱκανῶν, πρέπει νὰ διδάσκωνται ὑπ' ἀνθρώπων γινωσκόντων τελείως τὸ δημοδιδασκαλικὸν ἔργον, ἧτοι ὑπ' ἀρίστων δημοδιδασκάλων, διότι οὗτοι γινώσκουσιν ἀκριβῶς, τίνα ἀπαιτοῦνται πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων τοῦ λαοῦ μαθήματα, καὶ πῶς ταῦτα δύνανται προσφορώτερον νὰ διδαχθῶσιν, ὥστε νὰ ἀποβάνωσιν ὠφέλιμα. Διὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ὠρισμένα ἐν τοῖς δημοσίοις προγράμμασι τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν διδακτέων μαθημάτων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἵνα ἕκαστος τῶν διδασκάλων, ἀφορῶν εἰς τὸν ἐν τοῖς διδασκαλείοις εἰδικὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας νὰ μὴ χάνη ποτὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸν μίτον τὸν συνδέοντα τὸ ἴδιόν του μάθημα μετὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων· δι' ἰδίας ὁδοῦ ἕκαστος τῶν διδασκόντων πρέπει νὰ ὀδηγῆ τοὺς ἑμιλητάς του εἰς τὸν πρὸς ἑν ἔρον, εἰς τὸ κοινὸν σημεῖον τῆς ἐνώσεως. Ἡ συγκέντρωσις τῆς διδασκαλίας, ἧτοι ἡ συνένωσις πάντων τῶν νημάτων πρὸς ἀποτελέσειν καὶ σύστασιν ἐνὸς ὀργανικοῦ ὄντος, τοῦτο πρέπει ἵνα ἦ ὁ σκοπός, πρὸς ἑν μάλιστα βαίνει τὸ διδασκαλεῖον. Ἐπὶ τῆς θύρας λοιπὸν τοῦ διδασκαλείου, ὡς ἐπὶ τῆς ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος « τὸ μῦθεῖς ἀγεωμέτρητος εἰσίστω », πρέπει νὰ ἐπιγραφῆ παραλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν, ἑν τοῦτο προτίθεται, καὶ τὸ « μῦθεῖς ἀπαιδαργώγητος διδασκέτω ». Ἡ ἑλλειψὶς αὕτη, (καὶ ὀμιλοῦμεν πρὸς εἰδότηας) εἶναι σπουδαιότατη, εἶναι δὲ μία τῶν αἰτιῶν, δι' ἣν τὰ διδασκαλεῖα παρ' ἡμῖν καρκινωβατοῦσι διὰ τοῦτο αὐτὰ ἀπόλεσαν τὸν προορισμὸν των καὶ κατέστησαν καθαρὰ σχολεῖα τῆς μέσης παιδείσεως, ἀτελῆ γυμνάσια, κατάλληλα πρὸς ἐπιδόξιν ἀνωτέρας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως. Θεωρητικὴ ἀπλῶς διδασκαλία, ἀνευ ἐφαρμογῆς καὶ πράξεως διαστρέφει τὸν σκοπὸν τῶν διδασκαλείων καὶ παρασκευάζει ἀνικάνους καὶ ἀμαθεῖς δημοδιδασκάλους, οὐχὶ ζηλωτάς τοῦ ἔργου των, ἀλλ' ἀηδῶς πρὸς αὐτὸ ἔχοντας, προθύμους πάντοτε δοθείσης εὐκαιρίας νὰ παραιτήσωσιν αὐτὸ καὶ τραπῶσιν εἰς ἄλλο ἔργον βιοποριστικόν. « Διδασκαλεῖον, λέγει ὁ πολὺς Diesterweg, ἐστὶν ὃ ἐπικρατεῖ ἢ θεωρία ἢ ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία, εἶναι οὐ μόνον ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸν καθίδρυμα. Ὁ νόμος λοιπὸν καὶ τὰ βασιλικὰ διατάγματα, ἐν οἷς διαγράφονται τὰ προσόντα τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν διδασκαλείων πρέπει ἀπὸ τῆς βάσεως νὰ

μετατραπῶσιν· 1) «Οὐδεὶς διορίζεται διευθυντῆς διδασκαλείου, καθηγητῆς ἢ διδάσκαλος ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ πτυχίον Γερμανικοῦ ἢ Ἑλβετικοῦ διδασκαλείου καὶ ἠκροάσατο τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς ἐν εὐρωπαϊκῷ πανεπιστημίῳ.» 2) «Ἴνα διορισθῆ τις διευθυντῆς διδασκαλείου πρέπει πλὴν τῶν ἐν τῷ 1 ἄρθρῳ προσόντων νὰ ἔχῃ διδάξῃ ἐν διδασκαλείῳ πενταετίαν ὅλην ὡς καθηγητῆς καὶ ἔχῃ διακριθῆ διὰ παιδαγωγικῶν συγγραφῶν.» Διὰ τῶν δύο τούτων ἄρθρων κλείεται ἡ θύρα εἰς γυμνασιάρχας καὶ καθηγητὰς τῶν γυμνασίων καὶ παραδίδονται τὰ διδασκαλεῖα εἰς ἄνδρας εἰδικούς, παιδαγωγικῶς μορφωθέντας καὶ κλίσειν πρὸς τὸ ἐκπαιδεύειν τοὺς μέλλοντας δημοδιδασκάλους ἔχοντας. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον δεσμεύεται καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅστις πολλάκις ὄργανον γινόμενος τῆς πολιτικῆς συναλλαγῆς διορίζει, καὶ προχειρίζεται διευθυντὰς καὶ καθηγητὰς ἀνθρώπους ἀδοκίμους καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν παιδείου ἔχοντας. Καὶ δὲν νομοθετοῦμεν μὲν ἡμεῖς ἐν ταῦθα, νύξιν ὅμως παρέχομεν καὶ ἀφορμὴν εἰς τὴν κυβερνήσιν νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς κείμενα, εἰ ἐμπνέεται ὑπὸ ζήλου ἀναμορφωτικοῦ. Ὅτι δὲ ἡ πολιτικὴ εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὰ διδασκαλεῖα, μάρτυς αὐτὴ ἡ περὶ τούτων νομοθεσία. Τρις μετεβλήθη τὸ ἄρθρον τὸ διαγράφον τὰ περὶ διορισμοῦ διευθυντοῦ χάριν προσωπικῶν λόγων. Κρίνομεν καθῆκον ἡμῶν νὰ καταγράψωμεν τὰ ἄρθρα ταῦτα ἐνταῦθα οὐχὶ ἵνα μεμφθῶμεν, ἀλλ' ἵνα δείξωμεν τὸ κῦρος τῶν λόγων μας. Τὸ ἄρθρον τοῦ Νόμου ΕΘ' περὶ συστάσεως διδασκαλείου ἐν Ἀθήναις λέγει τὰ ἐξῆς «Ἴνα διορισθῆ τις διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι διδάκτωρ τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἢ ἀλλοδαποῦ τινος πανεπιστημίου, νὰ ἐδίδαξε δὲ προσέτι εὐδοκίμως πέντε ἔτη ὡς γυμνασιάρχης ἢ δέκα ὡς καθηγητῆς ἐν Γυμνασίῳ.» Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐν τῷ Νόμῳ ΩΝΘ' περὶ συστάσεως διδασκαλείου ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἑπτανήσῳ τῆς 6 Μαΐου 1880 μετεβλήθη ἢ συνεπληρώθη ὡς ἐξῆς. Ἄρθρον 5. «Διευθνταὶ διδασκαλείων δύνανται νὰ διορισθῶσι καὶ διδάκτορες τῆς Φιλολογίας, εἰδικῶς τὰ παιδαγωγικὰ σπουδάζοντες καὶ εὐδοκίμως διδάξαντες.» Τὰ δύο τέλος ἀνωτέρω ἄρθρα διετάχθησαν διὰ λόγους προσωπικοῦς, οὗς καὶ ἄλλοτε ἐξεθέσαμεν διὰ μακρῶν, εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ ΑΜ' Νόμου. Ἄρθρον 1. «Διευθνταὶ διδασκαλείων δύνανται νὰ διορισθῶσι διδάκτορες τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἢ ἀλλοδαποῦ πανεπιστημίου, προσάγοντες ἀποδείξεις περὶ εἰδικῆς σπουδῆς τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων.» Καὶ ὅμως εὐρέθησαν

ὑπουργοὶ τοιαῦτα νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς τὸ Βουλευτήριον ἐξαμβλωματικὰ νομοσχέδια, βουλευταὶ δὲ τοιαῦτα νὰ παραδεχθῶσιν!

(Ἐπιτεταὶ συνέχεια).

ΠΕΡΙ ΒΑΚΩΝΟΣ

Φραγκῖσκος Βάκων τοῦ Βερουλάμ. (1561—1620), ὁ πατὴρ τοῦ νεωτέρου δυϊσμοῦ (Dualism^e) καὶ ὁ ἐφευρέτης τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου, σύγχρονος τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Κεπλέρου, ἐγεννήθη ἐν Λονδίῳ, βασιλευσῆς τῆς Ἑλισάβετ, ἐκ πατρὸς τοῦ Ἀρχισφραγιδοφύλακος ἀπὸ τοῦ 13—16 ἔτους τῆς ἡλικίας του ἐφοίτησεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Κανταβριγίας, ὅπου ἐνέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· ἐκεῖ δὲ συγχρόνως ἐτέθησαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς γεννηθείσης αὐτῷ ὕστερον ἀντιπαθείας πρὸς τὸν σχολαστικισμόν καὶ τῆς σοφίας τῶν βιβλίων. Μετὰ ταῦτα διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. (1580) οὐδὲν αὐτῷ καταλιπόντος, ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ δικαίου, καὶ κατῆρξατο τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ὡς κοινοβουλευτικὸς ῥήτωρ. Οἱ πλησιέστεροι αὐτοῦ συγγενεῖς δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου, ἐπεὶ οὗτος προσεκολλήθη εἰς τὸν ἀντίπαλόν των τὸν κόμητα Ἐσσέξ, ὅστις ἐγένετο εἰς τῶν πιστῶν του φίλων καὶ τῷ ἐδώρησε κτῆμά τι. Ὑπὸ φιλοδοξίας δὲ καὶ φιλοχρηματίας ὠθούμενος παρεσύρθη δυστυχῶς, αὐτὸς ὁ τόσον σπουδαῖος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐπιστήμης ἀνὴρ, εἰς κακὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐστράφη ἐναντίον τοῦ φίλου του καὶ εὐεργέτου Ἐσσέξ, ὃν καὶ κατηγορήσῃ παρὰ τῇ βασιλείᾳ, καὶ ὅταν, βασιλεύοντος Ἰακώβου τοῦ Α', ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεββάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καγκελαρίου τῆς Ἀγγλίας (1617), κατέστη ἐνοχὸς δωροδοκίας καὶ καταπίσεως τοῦ λαοῦ, (τὰ ἀπ' αὐτοῦ παρανόμως ληφθέντα χρήματα ἀνῆρχοντο εἰς 100,000 λίρας στερλίνας) ὅπερ ἐπήνεγκεν αὐτῷ ποινὴν χρηματικὴν καὶ εἰρκτὴν καὶ συνεπῶς καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς θέσεώς του. Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἀφιέρωσεν ὀλοτελῶς εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Καθώς ὁ ὅμοιος αὐτῷ κατὰ τὸ πνεῦμα Μονταίγιος διὰ τῆς ἰδιαζούσης τῆ ἐθνικότητι τοῦ ψυχαγωγίας, οὕτω καὶ ὁ Βάκων διὰ τοῦ βαρέος ὄπλου τῆς ἐπιστήμης ἐπεζήτει νὰ καταβάλλῃ τὴν μεσαιωνικὴν θεωρίαν τοῦ κόσμου. Καθὼς ὁ Μονταίγιος, οὕτω καὶ ὁ Βάκων ἐστράφη κατὰ τοῦ σχολαστικισμοῦ· καὶ καθὼς ἐκεῖνος, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐζήτει αὐθύπαρκτον ἀντίληψιν, ἰδίαν ἔρευναν καὶ ἐπάνοδον ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν φύσιν. Καὶ αὕτῃ ἡ παρομοίωσις τῆς ἐργασίας τῆς ἐρέυνης πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν μελισσῶν, ἣτις ἀνευρίσκεται παρὰ τῷ Μονταίγιῳ, ἐπαναλαμβάνεται καὶ παρὰ «Βάκωνι» Οἱ ἐργάται τῆς ἐπιστήμης, λέγει ὁ Βάκων, ἦσαν ἢ ἐμπειρικοὶ ἢ δογματισταί. Οἱ ἐμπειρικοὶ συλλέγουσι κατὰ τὸν τρόπον τῶν μυρμηκῶν χάριν ὠφελείας, οἱ δὲ ὀρθολογισταὶ νήθουσι κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀραχνῶν κλωστής, ἡ μέλισσα ὅμως τηρεῖ μεταξὺ τῶν δύο τὸ μέσον, διότι παραλαμβάνει ἐκ τῶν ἀνθέων τοῦ κήπου καὶ τῶν ἀγρῶν τὸ ὑλικόν, ἀλλὰ τοῦτο δι' ἰδίας δυνάμεως μεταβάλλει καὶ χωνεύει.» Τὸ ἔργον τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας παραβάλλει πρὸς τὴν ἁμαρτιάν τῶν προπατόρων, καθόσον ὁ ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ παρατηρῇ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὴν σφραγίδα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ φύσει, τουτέστιν νὰ ἐξετάσῃ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, θέλει τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πνεύματος νὰ ἐπιβάλλῃ. Ἀντὶ τούτου ὁ Βάκων ζητεῖ μετ' ἀληθοῦς φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀποβάλλωσι τὰς γνωστάς καὶ ἀποκτηθείσας δόξας ἐπὶ τινὰ χρόνον, καὶ καθὼς νεογέννητα παιδιά νὰ στρέφονται μετὰ καθαρᾶς διανοίας εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς πλάσεως. Διὰ τὸ βασίλειον τῶν οὐρανῶν λέγομεν, ὅτι εἴπομεν καὶ διὰ τὸ βασίλειον τῆς φυσικῆς ἱστορίας, πρέπει νὰ κατασταθῶμεν παῖδες, ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς αὐτό. Εἰς ταύτην τὴν ἀφελῆ παιδικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς παραβαλλούσης ἡμᾶς φύσεως εἰς τὴν ἥσυχον ταύτην ἀντικειμενικὴν μελέτην τῶν πραγμάτων φθάνομεν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας.» Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὅτι ἡμεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος οὐδέποτε ἀποστρέφομεν ἀπ' αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων καὶ οἰκαιοποιούμεθα τὰς εἰκόνας αὐτῶν ὅπως εἶναι. Πᾶσαι αἱ ἔννοιαι, αἵτινες ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων δὲν προέρχονται, εἶναι εἰδῶλα, ἅτινα τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ταραττοῦσι καὶ κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ καταπέσωσιν. Εἰς ταῦτα καταλέγει τὰ *idola tribus*, ἧτοι τὰς προλήψεις τῶν φυλῶν καὶ τῶν γενῶν, αἵτινες ἔχουσι τὴν βάσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ, καὶ ἣτις τὰ πράγματα κατὰ τὸ μέτρον ἡμῶν ζητεῖ νὰ καταμετρήσῃ· τὰ *idola specus*,

ἅτινα τὴν βάσιν ἔχουσι ἐν τοῖς ἀτόμοις, τὰ *idola theatri*, ἅτινα κατάγονται ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς μεγάλης σκηνῆς τῆς ἀνθρωπότητος κληρονομικῆς παραδόσεως. Τέλος τὰ *idola fori*, ἧτοι τὰς προλήψεις τῆς ἀγορᾶς, αἵτινες ἐπερεΐδονται ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, ὅπως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐπιμιξίᾳ λειτουργοῦσι.—Διὰ τῶν σκεπτικῶν τούτων ἐξετάσεων ὁ Βάκων καθοδηγεῖται εἰς νέαν τινὰ μέθοδον ἐρέυνης, εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐπαγωγῆς, διὰ τῆς προσηκούσης ἐφαρμογῆς, δι' ἧς ἡ νεωτέρα φυσιογνωσία ἐπορίσθη τὰ μεγάλα καὶ ἐπικρατοῦντα ἀποτελέσματα. Ὁ Βάκων ἐδοκίμασεν ἐν τούτοις ἐν μεγάλῳ συστηματικῷ ἔργῳ «*Instauratio magna ἐπιγραφομένῳ, τὰ τορίσματα τῆς μεθόδου τοῦ νὰ καταδείξῃ, ἀλλὰ κατώρθωσε μόνον τὰς βάσεις τοῦ κτιρίου ἐκείνου νὰ καταβάλλῃ, καὶ οὐ ἡ τελεία ἀσπεράτωσις ἦτο καὶ εἶναι ἔργον τοῦ μέλλοντος. Τὰ δύο πρῶτα τέλεια μέρη, τοῦ εἰς ἕξ μέρη διηρημένου ἔργου, ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν πηγὴν διὰ τὰς ἰδέας του· ἐπιγράφονται δὲ *De dignitate et augmentis scientiarum* (περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς προκοπῆς τῶν ἐπιστημῶν) καὶ *Novum oryanum sive judicia vera de interpretatione naturae* (Νέον ὄργανον ἢ αἱ ἀληθεῖς κρίσεις περὶ τῆς ἔρμηνείας τῆς φύσεως.)*

Τὰ φιλοπονήματα τοῦ Βάκωνος ὠφέλησαν κατὰ πρῶτον τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, ἐμμέσως δ' ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς μεθοδολογίας, διότι τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν συνεδύασαν μετὰ τῆς γλωσσικῆς καὶ τὴν ἐπαγωγικὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σχολεῖον εἰσῆγαγον. Αὐτὸς ὁ ἴδιος συνιστᾷ τὴν γενετικὴν μέθοδον κατὰ τὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος τὰς γνώσεις κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον εἰς τοὺς μαθητὰς πρέπει νὰ παρέχῃ, καθ' ὃν αὐτὸς οὗτος εἰς ταύτας ἔφθασεν. Ἡ τιμὴ τοῦ νὰ χρησιμοποιηθῶσιν αἱ ἰδέαι τοῦ Βάκωνος ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἀνήκει εἰς τὸν Κομένιον, ὅστις τὴν σπουδαιότητα τοῦ Βάκωνος μετὰ συνέσεως κατενόησε καὶ ἐξ αὐτῶν ὠφελήθη. Τὴν *Instauratio magna* ἀποκαλεῖ «θαυμαστὸν ἔργον «καὶ θεωρεῖ» ὡς τὸ φωτεινὸν ἔργον τοῦ ἀνατέλλοντος αἰῶνος τῆς φιλοσοφίας.» Ἐνῶ τὴν θεμελιώδη ἰδέαν τοῦ Βάκωνος, δηλονότι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν φύσιν, μεταφέρει ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, καταλήγει εἰς ἔμμεσόν τινα κατάστασιν τῆς διδασκαλίας, εἰς τὴν ἐποπτεῖαν καὶ τὴν ἀναπαράστασιν

τοῦ πράγματος πρὸ τῶν λέξεων, καθόλου δ' εἰπεῖν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς σημερινῆς διδακτικῆς. ¹

(Ἐκ τοῦ Encyclopädisches Handbuch der Erziehungskunde τοῦ Lindner)

N. I. ΑΓΚΩΝΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΟΔΗΓΙΑΙ

Πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα ἀστικοῦ δημοτικοῦ σχολείου περιέχοντος ἕξ τάξεις.

Τάξις Α'. ἤτοι κατωτάτη.

Μέρος Α'.

Πειθαρχικαὶ προασκήσεις. Πῶς πρέπει νὰ ἴστανται οἱ παῖδες ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς παραδόσεως. Πῶς πρέπει νὰ κάθηνται ἐν τοῖς βάρθροις αὐτῶν. Πῶς νὰ ἐγείρηται εἰς ἕκαστος τῆ τοῦ διδασκάλου κελεύσει καὶ οἱ πάντες ὁμοῦ· πῶς νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν βάρθρων. (ἴδ. περὶ τούτων ἐν πλάτει ἐν ὁδηγῷ Μ. Βρατσάνου· ἔτος σχολικὸν Α'' σ. 217, 4, 5).

Τὸ ὄνομα καὶ ἐπωνύμιον τῶν παιδῶν. Τρόποι δι' ὧν ὁ διδάσκαλος πληροφορεῖται περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ ἐπωνύμου τῶν παιδῶν· Πῶς δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ διακρίνωσι τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα ἀπὸ τοῦ οἰκογενειακοῦ. (ὁδηγός. Μ. Β. ὡς ἀνωτέρω σ. 215.— 216. 1.).

Τί ὀφείλει ὁ μαθητὴς νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον. Περὶ τοῦ ἀβακίου, τοῦ πετροκονδυλίου, τοῦ καθαριστηρίου σπόγγου, τῆς πετροκονδυλοθήκης· Πῶς καθαρίζεται τὸ ἀβάκιον· Πῶς ζύεται τὸ πετροκονδύλιον· Πῶς ἐξάγεται ἐκ τοῦ σάκκου τὸ ἀβάκιον· Πῶς ἐπανατίθεται

¹ Σ. » Δὲν κατοικοῦμεν, λέγει ὁ Κομένιος, ὅλως σύμφωνος πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ Βάκωνος, δὲν κατοικοῦμεν ὡσαύτως καὶ ἡμεῖς, ὡς καὶ οἱ προγενέστεροι ἡμῶν ἐν τῷ τῆς φύσεως κήπῳ ; Διατί ὡς ἐκεῖνοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς δὲν προθυμούμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ ὦτα, τὴν ῥίνα, διατί δι' ἄλλων διδασκάλων καὶ οὐχὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν δὲν μαθάνομεν τὰ ἔργα τῆς φύσεως ; Διατί, λέγει, νὰ μὴ ἐπιζώμεθα ἀντὶ τῶν νεκρῶν βιβλίων, αὐτὸ τὸ ζῶν τῆς φύσεως βιβλίον νὰ ἀνοίγωμεν, ἐν ᾧ πολλῶν πλείονα ἐμπεριέχονται, ἢ ὅσα τις θὰ ἠδύνατο νὰ διηγηθῆ ἡμῖν, καὶ ὧν ἡ θεωρία παρέχει ἡμῖν σῶμα χαρὰν καὶ ὠφέλειαν ;—Πλὴν τούτου προηγούμεθα πολὺ τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ τινος ἐμπειρίας. κτλ.

εἰς αὐτόν. (Περὶ πάντων τούτων ἐπιθ. ἐν τῷ ὁδηγῷ σ. 216, 2. 3).

Τὸ ἀναβιβάζειν καὶ καταβιβάζειν τὸ ἀβάκιον. Ὁ διδάσκαλος κρατῶν ἀβάκιον, ἀναβιβάζει καὶ καταβιβάζει, αὐτὸς διδασκῶν ἕνα ἕκαστον τῶν παιδῶν καὶ πάντας ὁμοῦ, πῶς νὰ πράττωσι τοῦτο. Ὁνομασία τῶν δακτύλων. Ποῖος εἶναι ὁ ἀντίχειρ, ποῖος ὁ δείκτης, ποῖος ὁ μέσος, ποῖος ὁ δακτύλιος· ποῖος ὁ μικρός. Ὁνομασία τῶν δακτύλων, ἀρχῆς γενομένης ἐκ τοῦ ἀντίχειρος, ἢ ἐκ τοῦ μικροῦ· ἢ ἐκ τοῦ δείκτου κ.τ.λ. (ἴδ. ὁδηγ. σ. 218, 6).

Τὸ χαιρετᾶν. Οἱ μαθηταὶ διδάσκονται, πῶς νὰ χαιρετῶσιν εἰσερχόμενοι εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἀπερχόμενοι αὐτοῦ.

Τὸ στρέφειν πρὸς τὰ 4 μέρη τοῦ ὀρίζοντος. Οἱ παῖδες διδάσκονται νὰ στρέφωται δεξιὰ, ἀριστερά, νὰ βαδίζωσιν εἰς τὰ ἔμπροσ, ἢ εἰς τὰ ὀπίσω· νὰ διακρίνωσι τὰ πρὸς ἀριστερὰν ἢ τὰ πρὸς δεξιάν, ἢ τὰ ἔμπροσθεν ἢ ὀπίσθεν καὶ νὰ ὀνομάζωσιν αὐτά. (ἴδ. περὶ τούτων ἐκτενῶς ἐν τῷ ὁδηγῷ σ. 219, 8).

Ἡ καθαριότης. Ὁ διδάσκαλος ἐπιθεωρεῖ τὰς χεῖρας, τοὺς ὄνυχας, τοὺς πόδας, τὴν κεφαλὴν, τὰ ἐνδύματα τῶν παιδῶν καὶ κάμνει τὰς δεούσας παρατηρήσεις. (ὁδηγ. σ. 220. 10).

Μέρος Β'.

Θρησκευτικαὶ συνδιαλέξεις. Ὁ διδάσκαλος ἐρωτᾷ τοὺς παῖδας, διατί πηγαίνουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ; Περὶ Θεοῦ. Ποῦ κατοικεῖ ; Τί εἶναι ; Τί κάμνει ; Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων. Στέλλει τὴν βροχὴν, ἵνα γίνωσιν οἱ καρποί. Μᾶς φέρει τὴν ἀνοιξιν μετὰ τὰ ἀνθη τῆς· τὸ θέρος μετὰ τοὺς καρπούς τῆς καὶ τὰ ὀπωρικά τῆς· τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα μετὰ τὰς βροχὰς καὶ τὰς χιόνας· Μᾶς παρέχει πάντα τὰ ἀγαθὰ του. Πρὸς Αὐτὸν προσεύχονται οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπ' Αὐτοῦ ζητοῦσι πάντα τὰ ἀγαθὰ. Αὐτοῦ τὴν βοήθειαν ζητοῦμεν εἰς τὰς δυστυχίας μας. Πρὸς τιμὴν Αὐτοῦ καὶ δόξαν ἀνάπτωμεν κηρία καὶ καιόμεν λιθανωτόν. Αὐτοῦ τὸ ὄνομα δοξολογοῦσιν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ψάλται εἰς τὰς ἐκκλησίας. Εἰς Αὐτὸν προσευχόμεθα πρῶτ καὶ μεσημβρίαν καὶ ἑσπέρας. (ἐπιθ. περὶ τούτων Kehr die Praxis der Volksschule σ. 110. Διδακταλικὴ Σ. Μωραΐτου σ. 44).

Προσευχαί.

Μέρος Γ'.

Προσευχαί ἐν τῇ ἀπλῇ καὶ καθωμιλημένῃ γλώσσῃ περιέχουσαι αἰ-

τήσεις και θρησκευτικὰς και ἠθικὰς ἰδέας καταληπτὰς εἰς τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας ταύτης (5—6 ἐτῶν). Δέον δὲ ἐκάστη προσευχὴ νὰ ἐρμηνεύηται και ἐξηγῆται πρότερον εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς τάξεως ταύτης ὑπὸ τοῦ διδασκάλου· μετὰ δὲ τὴν ἐξήγησιν πρέπει νὰ ἀποστηθίζηται παρὰ τῶν μαθητῶν ὡς ἐξῆς. Ἀπαγγέλλει ὁ διδάσκαλος εὐκρινῶς, και βραδέως μίαν ἀπ' ἀρχῆς πρότασιν, οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουσιν αὐτήν, μέχρις οὗ πάντες ἀποστηθίσωσιν αὐτήν· ἔπειτα δ' ἄλλην κατωτέρω πρότασιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον και οὕτω καθεξῆς μέχρις ἐντελοῦς ἀπομνημονεύσεως ὁλοκλήρου τῆς προσευχῆς. Τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ πρέπει νὰ προηγήται τῆς προσευχῆς τρεῖς και νὰ γίνηται ταυτοχρόνως ὑπὸ πάντων τῶν παιδῶν.

Ὡς πρωῒναι δὲ προσευχαί ἐν τῇ Α'. τάξει ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν καθ' ἡμέραν μαθημάτων ἐστῶσαν αὐταὶ (ἰδ. ὁδηγὸν Μ. Βρατσάνου πρῶτον σχολικὸν ἔτος σ. 68. 6).

α') Πῶς πρέπει νὰ προσεύχησαι, ὅταν ἐγείρῃσαι ἐκ τῆς κλίνης σου. (ἔμμετρος) (ἰδ. ὁδηγὸν Μ. Βρατσάνου αὐτόθ σ. 68, 6').

«Εἰς τὴν ἀγαθότητά Σου και τὴν δύναμιν, Θεέ,
 »Χρεωστῶ, ὅτι ἠγέρθην ἐκ τῆς κλίνης ὑγιῆς.
 »Ἐκ τοῦ βάρους τῆς καρδίας Σὲ εὐχαριστῶ, Χριστέ,
 »Πάρῃς τ' ἀγαθὰ Σου, σῶζε ἐξ ὁδοῦ κακῆς.»

β') Εὐχὴ εὐχαριστήριος εἰς τὸν Θεόν (ἐν πεζῷ λόγῳ).

«Θεέ μου, Σὲ εὐχαριστῶ πολὺ, διότι με ἔφερες εἰς τὸν κόσμον· Σὲ εὐχαριστῶ, ὅτι ἔχεις τοὺς γονεῖς μου ὑγιεῖς· φύλαττε, Σὲ παρακαλῶ με τὴν καρδίαν μου, φύλαττε τοὺς γονεῖς μου πάντοτε ὑγιεῖς· φύλαττε τὴν ὑγείαν τοῦ διδασκάλου μου και τῶν συμμαθητῶν μου· φύλαττε και ἐμὲ και ὁδήγει εἰς τὸ καλόν. Γνωρίζω, Θεέ μου, ὅτι εἶσαι ἀγαθὸς και ἀγαπᾷς πολὺ τοὺς ἀνθρώπους· φώτισόν με εἰς τὸ καλόν, ὁδήγει με νὰ πράττω πάντοτε τὸ θέλημά Σου· βοήθησόν με νὰ γίνω μίαν ἡμέραν καλὸς ἄνθρωπος και καλὸς χριστιανός.»

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῶν πρὸ μεσημβρίας μαθημάτων, ὅτε πρόκειται νὰ ἀπέλθωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰς οἰκίας των, λέγονται αἱ ἐξῆς προσευχαί.

γ') Εὐχαριστήριος πρὸ τοῦ γεύματος προσευχὴ (ἐν πεζῷ λόγῳ).

«Θεὲ και Κύριε ἡμῶν ! εὐλόγησον τὴν τροφήν, τὴν ὅποیان μέλλομεν νὰ φάγωμεν, και ὁὐς εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν Σου διὰ τὰ εἴμεθα πάντοτε φρόνιμοι και πάντοτε εὐπειθεῖς.» (ἰδ. ὁδηγ. Ι. Π. Κοκκῶνη σελ. 105).

δ') Ὁμοία ἔμμετρος (ἰδ. ὁδηγ. Μ. Β. αὐτόθ. σελ. 72).

«Ὅ,τι τρώγω κι' ὅ,τι πίνω
 »κι' ὅ,τι τὸ σῶμά μου φορεῖ,
 »ὁ Θεὸς μᾶς τὸ δωρεῖ.
 »Πάντα ὁ Θεὸς μᾶς δίδει
 »και ἀφθόνως τὰ σκορπίζει
 »εἰς τὸ πλάσμα π' ἀγαπᾷ.»

ε') Ὁμοία πρὸς ἐναλλαγήν (ἐν πεζῷ λόγῳ).

«Εὐλόγησον Θεέ μου, τὸν ἄρτον, τὸν ὅποϊον τρώγομεν, εὐλόγησον τὸ ὕδωρ, τὸ ὅποϊον πίνομεν. Δίδοε εἰς ἡμᾶς πλοῦσια τὰ δῶρά Σου· φύλαξέ μας ὑγιεῖς, διὰ τὰ ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὸ σχολεῖόν μας. «Νὰ εἶσαι εὐλογημένος, Θεέ μου, διὰ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια καθ' ἐκάστην μᾶς δίδεις.»

Ἐν τῇ μετὰ μεσημβρίαν ἐπαναλήψει τῶν μαθημάτων τοῦ σχολείου οἱ μαθηταὶ λέγουσι τὴν ἐξῆς προσευχήν.

ς') Προσευχὴ ἐν τῇ ἐπιπαρῆσει τῶν μετὰ μεσημβρίαν μαθημάτων τοῦ σχολείου (ἐν πεζῷ λόγῳ).

«Εὐχαριστοῦμεν Σέ, Θεέ μου, διὰ τὸν ἄρτον και τὸ φαγητόν, τὰ ὅποια ἐγρέθημεν· ἡ καρδία μας πάντοτε θὰ ἐγνωμονῇ εἰς Σὲ διὰ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια μᾶς δίδεις· βοήθησόν μας τώρα εἰς τὰ μαθήματά μας. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ Σὺ ἔχεις, Παρτοδύραμε Θεέ, και τὰ δίδεις εἰς ἡμᾶς τὰ πλάσματά Σου· ἄς εἶναι εὐλογημένον πάντοτε τὸ ὄνομά Σου.»

ζ') Προσευχὴ μετὰ τὸ τέλος τῶν μετὰ μεσημβρίαν μαθημάτων. (ἔμμετρος) ἰδ. ὁδηγὸν Μ. Β. ἀνωτέρω σ. 68. 4)

Πῶς προσεύχεσαι, ὅταν κατακλίνῃσαι;

«Κουράσθηκα, θ' ἀναπαυθῶ
 »τὰ ἔμμάτια μου θὰ κλείσω.
 »Πρὶν ἔμβω εἰς τὴν κλίνην μου,

»Εὐχῆσου με, Χριστέ μου.
»Μείνε πλησίον μου, Θεέ,
»καὶ φύλαττε καὶ σκέπε.»

Ἐτέρα ὁμοία τῇ ἀνωτέρῳ προσευχῇ (ἔμμετρος).

«Πίπτω εἰς τὴν κλίνην μου,
»εἰς σὲ ἐμπιστεύομαι.
»Βράδυ καὶ πρωΐ, Χριστέ,
»ἔσο φύλαξ καὶ φρουρός.

Ἐτέρα ἑσπερινὴ προσευχὴ (ἐν πεζῷ λόγῳ).

«Θεέ μου—Σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὰ πολλὰ καὶ ὠφέλιμα μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἔμαθον σήμερον. Σὲ εὐχαριστῶ ἐπίσης καὶ διὰ τὰς τέρψεις καὶ χαράς, τὰς ὁποίας μοι ἔδωκας· φύλαττε, Σὲ παρακαλῶ ἐκ καρδίας, τὴν ὑγείαν τοῦ πατρὸς μου, τῆς μητρός μου, τῶν διδασκάλων μου, καὶ τῶν συμμαθητῶν μου. Συγχώρησόν με διὰ τὰ σφάλματά μου τὰ ὁποῖα σήμερον ἔπραξα· Πολὺ μετανοῶ δι' αὐτά, Θεέ μου, καὶ ὑπόσχομαι, ὅτι θὰ προσπαθῶ νὰ μὴ πέσω πάλιν εἰς αὐτά· Συγχωρῶ δὲ καὶ ἐγὼ ἐκείρους, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐβλάψαν.—Δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.»

Μέρος Δ'.

Ἄσματα ἐκκλησιαστικά καὶ σχολικά. Οἱ παῖδες τῆς τάξεως ταύτης πρέπει νὰ ψάλλωσιν ἐν τῷ σχολείῳ ἄσματά τινα ἐκκλησιαστικά, ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ψαλλόμενα, ἥτοι τροπάρια καὶ ἀπολυτίκια. Τὰ ἄσματα ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι ὁ δεσμὸς ὁ συνδέων τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ σχολείου. Τοιαῦτα δὲ ἔστωσαν τὰ ἐξῆς.

1) «Ἡ γέννησίς Σου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀρέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως· ἐν αὐτῇ γὰρ οἱ τοῖς ἄστροις λατρεύοντες ὑπὸ ἄστέρῳ ἐδιδάσκοντο Σὲ προσκυνεῖν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ Σὲ γινώσκειν ἐξ ὕψους ἀνατολήν, Κύριε δόξα Σοι.»

2) Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος.

3) Θεοτόκε παρθένε, Χαῖρε κεχαρισμένη, Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ

Σοῦ Εὐλογημένη Σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοι-
λίας Σου, ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Σ. Τὰ ἐκκλησιαστικά ταῦτα ἄσματα πρέπει πρότερον νὰ ἐξηγῶν-
ται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἀποστηθίζονται ὑπὸ τῶν παιδῶν καθ'
ὃν ἀνωτέρω ἐξέθεμεν τρόπον. Τὰ ἐκκλησιαστικά δὲ ταῦτα ἄσματα,
ὡς καὶ τὰ σχολικά, πρέπει νὰ ψάλλωνται καθ' ἑκάστην μετὰ τὴν
πρόσευχὴν ἐναλλάξ.

Σχολικὰ δὲ ἄσματα ἔστωσαν τὰ ἐξῆς.

1) «Προσκύνει, σέβου τὸν Θεὸν καὶ τίμα τοὺς γονεῖς σου,
»ἀγάπα, τοὺς ὁμοίους σου, καὶ τοὺς ὁμογενεῖς σου.
»Ἔργα καλὰ θέλ' ὁ Θεὸς καὶ καθαρὰν καρδίαν,
»οὐχὶ πομπάς, δωρήματα, καπνίσματ' ἢ θυσίαν.»

2) Ἡ ἀνοιξίς.

«Νά, ἡ ἀνοιξίς ἀρχίζει
»καὶ τὸ δένδρον πρασινίζει,
»τί χαρά! τί χαρά!
»ὅλα εἶναι ἀνθηρά!
»Οὐρανὸς καὶ γῆ γελοῦνε,
»τὰ πουλάκια κελαδοῦνε
»Τί χαρά! τί χαρά!
»ὅλα εἶναι ἀνθηρά!
»Τὰ παιδιὰ μὲ τὰ τραγοῦδια
»κόπτουν κόκκινα λουλούδια.
»Μαύρας πτέρυγας ἀπλόνε
»καὶ πετᾷ τὸ χελιδόνι,
»ὅλη ἡ γῆ εὐωδιάζει
»καὶ ἡ χλόη τὴν σκεπάζει.
»Ἀηδῶν μὲ χάριν ψάλλει
»τῆς ἀνοιξέως τὰ κάλλη.

»καὶ ἡμεῖς χειροκροτοῦμεν
 »Καὶ τὸν πλάστην ἀνυμνοῦμεν.
 »Τί χαρά! τί χαρά!
 »ὅλα εἶναι ἀνθηρά.»

3) Τὸ Χελιδόρι.

(Α. Κατακουζηνοῦ)

«Ἐλειψε τὸ χιόνι
 »κ' ἤλθες χελιδόνι
 »ἔξυπνο πουλί.
 »Ἡ μικρή μας στέγη
 »καλῶς ἤλθες, λέγει,
 »καὶ σὲ προσκαλεῖ.
 »Ἐλα, μὴ φοβεῖσαι,
 »τὴ φωλιά σου κτίσει.
 »Ἐλα, ἐπειδὴ
 »ἄσυλον θὰ εὔρης.
 »εἶμαι νὰ τὸ ξέρης,
 »φρόνιμο παιδί.»

4) Ἡ ἑορτὴ τῶν Βαῶν.

«Βάγια, Βάγια τῶν Βαγιῶν,
 »καὶ τὴν ἄλλην Κυριακὴν
 »ιτρῶν' τὸ κόκκινο αὐγὸ,
 »μὲ τὴ σοῦβλαν τὸ ἀρνί,
 »μὲ τὴν τσίτσαν τὸ κρασί.»

5) Τὸ ταξειδεῖον πλοῖον.

«Καράβι, καραβάκι,
 »ποῦ πᾶς γυαλό, γυαλό;
 »μὲ κόκκινη σημαία
 »καὶ μὲ χρυσὸ σταυρό;»

6) Εἰς τὸ φεγγάρι.

«Φεγγαράκι μου χρυσὸ
 »φέγγε μου νὰ περπατῶ.
 »νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο,
 »νὰ μανθάνω γράμματα
 »τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.»

ΣΗΜ. Ἐκαστον τούτων τῶν ἄσματων ψάλλεται πρῶτον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ ἔπειτα ὀρίζεται ἕκαστος τῶν μαθητῶν νὰ το ψάλλῃ· εἶτα δὲ οἱ πάντες ἐν χορῷ.

(Ἐπεται συνέχεια).

Ἡ ΠΑΙΔΟΝΟΜΙΑ

Ἐννοια καὶ ἔργον τῆς παιδονομίας.

Ἡ ἰδίως ἀγωγή τῶν παιδῶν προτίθεται πρῶτον μὲν νὰ μορφώσῃ τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν τοῦ τροφίμου καὶ τὴν τούτου κρίσιν οὕτως, ὥστε ὁ τρόφιμος νὰ ἔχῃ ὑψηλὰ ἐνδιαφέροντα, ἥτοι ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἱεροῦ, εἶτα δὲ νὰ φροντίσῃ, ὅπως διὰ τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς κρίσεως τοῦ τροφίμου ἐκβλαστήσῃ διὰ μέσου τοῦ ἐνδιαφέροντος εὐσταθῆς καὶ ἰσχυρὰ ἠθικὴ βούλησις (χαρακτήρ). Τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ἔργων τούτων λύει ἡ διδασκαλία, τὸ δὲ δευτέρον ἡ ἀγωγή ἐν τῇ στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ.

Διδασκαλία καὶ ἀγωγή εἶναι τὰ δύο κεφάλαια τῆς καθόλου ἀγωγῆς,

προνοοῦσι δὲ περὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως προσώπου τινὸς περὶ τῆς θεοραπείας τῶν ἀληθῶν ἢ ἀμέσων ἀρετῶν, ὡς περὶ εὐγενεῖς ἀγάπης, δικαιοσύνης, εἰρήνης, ἐνδομύχου εὐγνωμοσύνης, περὶ ἀληθείας, καὶ περὶ τοῦ πράττειν κατ' οἰκίαν κρείττονα πεποιθήσιν. Ὅταν π.χ. ἐν τῷ θρησκευτικῷ μαθηματι συγκινητικῶς διηγῶμαι εἰς τὸν τρόφιμον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ πτωχῶν, προκαλοῦμαι περαιτέρω τὸν τρόφιμον, ὅπως κρίνῃ ἠθικῶς περὶ τῆς φιλανθρώπου πράξεως τοῦ Κυρίου καὶ προτρέπω αὐτὸν πρὸς μίμησιν, οὕτως ἀσχολοῦμαι περὶ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῆς προσωπικότητός του—διὰ τῆς διδασκαλίας. Τὸ αὐτὸ πράττω, ὅταν ἐν τῷ μαθηματι τῆς ἱστορίας συγκινητικῶς μὲν περιγράψω εἰς τὸν μαθητὴν, τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των, καὶ τὴν ἐν τοῖς περὶ ἐλευθερίας ἀγῶσιν ἐκουσίαν συμμετοχὴν πάντων τῶν μαχίμων ἀνδρῶν, ἀναφλέγω δὲ ἐν αὐτῷ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα.—Ἐὰν λοιπὸν καταστήσω τὸν τρόφιμον ἰκανὸν καὶ προτρέψω αὐτόν, ὅπως ἔργῳ ἐπιδεικνύῃ τὴν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πτωχοὺς ἀγάπην αὐτοῦ, τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα αὐτοῦ, παρέχων αὐτῷ πρὸς τοῦτο τὰ μέσα καὶ διδάσκων αὐτόν νὰ ὑπηρετῇ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ τετραυματισμένους στρατιώτας, ἂν μὴπω ἐπίσταται νὰ μεταχειρίζηται τὸ ξίφος.—τότε ἐπενεργῶ ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ τροφίμου, ποιῶν αὐτὸν βελτίω—διὰ τῆς ἀγωγῆς. Τὸ αὐτὸ πράττω, ὅταν δὲν ἀνέχωμαι νὰ κακοποιῇ ὁ παῖς ζῶν τι, νὰ λαμβάνῃ ὀπώρας ἐκ τοῦ γείτονος ἄνευ τῆς τούτου συναίνεσεως, καὶ ὅταν προτρέπω αὐτόν ν' ἀποδίδῃ τὰ εὐρημένα πράγματα εἰς τὸν νόμιμον κύριον.

Πρόκειται ἐνταῦθα αἰείποτε περὶ μορφώσεως κρίσεως, καρδίας, θελήσεως, ἥτοι περὶ βελτιώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, περὶ ἐπιμελείας ἀμέσων ἀρετῶν, καὶ περὶ ἀγάπης, ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα, περὶ καλοἀγαθίας—ἐν ἐνὶ λόγῳ περὶ τῆς μορφώσεως ἀγαθοῦ ἀνθρώπου: τοιοῦτος δέον ὀσημέραι μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ γίνηται ὁ τρόφιμος, καὶ τοιοῦτος ἐν τῷ μέλλοντι δέον νὰ ὑπάρχῃ καὶ διαμμένη.

Ὁ παιδαγωγὸς προνοεῖ μᾶλλον περὶ τοῦ μέλλοντος ἢ περὶ τοῦ παρόντος. Ἄλλ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ κύρια ἔργα τοῦ παιδαγωγοῦ, διδασκαλία καὶ ἀγωγή, δὲν δύνανται ἀνυσιμῶς νὰ προχωρήσωσιν, οὐδὲ ὅπως μάλιστα νὰ προβῶσιν εἰς ἐνέργειαν καὶ πράξιν, ἐὰν μὴ πρότερον ᾧσιν ἀνεσταλμένα μὲν αἱ ἄγριαι ἐπιθυμίαι τοῦ τροφίμου, ὑποτεταγμένη

δὲ ἡ θηριώδης ὁρμὴ εἰς κοσμίαν τάξιν. Ὡς διδάσκαλος διδάσκει τοὺς μαθητὰς, ἄρχεσαι τῆς διδασκαλίας.—

Τούτων τις ἀρέσκειται νὰ φωνῇ λιγυρῶς, ἕτερος δὲ νὰ κεντᾷ διὰ βελόνης τὸν γείτονα αὐτοῦ, ὥστε λιγυρῶς νὰ βοᾷ, τρίτος δὲ πολὺ βραδέως νὰ ἔρχηται.—Ἀπείργεις τὰ κωλύματα ταῦτα καὶ συντόμως τιμωρεῖς αὐτά. Πατήρ τις προσφωνεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ νὰ ἔλθῃ ἐκ τοῦ κήπου εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπως μετ' αὐτοῦ ἐγχειρίσῃ εἰς τὴν θεῖαν του δῶρον διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν γενεθλίων της. Ἄλλ' ὁ υἱὸς εὐχαριστεῖται νὰ μένῃ ἐν τῷ κήπῳ, ἀρέσκει αὐτῷ ν' ἀποκόπῃ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθέων, ἢ νὰ διαμμένη ἐν τῷ ὕδατι, ὅπως κυβερνᾷ τὸ πλοιάριον αὐτοῦ: ὁ πατήρ ἔνεκα τῶν ἀγρίων ἐπιθυμιῶν τοῦ παιδὸς κωλύεται ἀπὸ τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ παιδαγωγικοῦ του κανόνος, ὀφείλει κατὰ πρῶτον ν' ἀποκόψῃ τὰς ἀγρίας ἀκάνθας, πρὶν σπεῖρῃ καλὴν ὄρυζαν.

Ἐὰν ἄρα ἡ ἀγωγή δέον νὰ βαίνη κατ' εὐχὴν, ἀνάγκη νὰ μὴ παρενοχλῆται, οἱ δὲ παῖδες νὰ ἦναι εἰθισμένοι εἰς τὸ τηρεῖν τάξιν τινὰ καὶ εὐνομίαν καὶ εἰς τὸ ζῆν ἐν χρηστῇ κοινωνίᾳ. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ νὰ ἀπείργῃ, νὰ ἀφανίσῃ τὰ κωλύματα καὶ νὰ διαφυλάττῃ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ σχολεῖῳ τάξιν, αὐστηρῶς εἰλημμένον, δὲν εἶναι εἰσέτι ἡ ἰδίως ἀγωγή, δηλ. δὲν εἶναι οὐδεμία μόρφωσις τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν πρὸς γένεσιν διαθέσεων τῆς ψυχῆς, οὐδεμία ἀνάπτυξις συναισθημάτων καὶ ὀρέξεων πρὸς ἠθικοὺς χαρακτήρας, οὐδεμία ἄρα ἔσωθεν κάθαρσις καὶ διόρθωσις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὅμως μάλιστα ἡ προπαρασκευὴ πρὸς τὴν ἰδίως ἀγωγήν. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ παιδαγωγοῦ λέγεται παιδονομία, ἅτε δὴ ἀφορῶν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διοίκησιν καὶ τὸν ἄνευ συνειδήσεως ἐθισμόν. Φλυαρία, σκῶψις, ὑστερίζειν ἐν τῷ σχολεῖῳ, κηλίδωσις τῶν ἐνδυμάτων, δὲν εἶναι ἰδίως ἠθικὰ πλημμελήματα, διότι ταῦτα δὲν προσκρούουσιν εἰς ἠθικὰς ἰδέας, εἶναι ὅμως ἁμαρτήματα περὶ καθεστῶσαν τάξιν, κωλύματα εἰς χρηστὴν κοινωνίαν, ἥτοι παιδονομικὰ ἢ ἀστυνομικὰ ἁμαρτήματα. Τὴν αὐστηρὰν ταύτην διάκρισιν μεταξὺ ἰδίως ἀγωγῆς καὶ παιδονομίας ποιεῖ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη. Ἡ πρὸ τοῦ Ἐρβάρτου παιδαγωγικὴ, ὡς αὕτη εἶναι ἔτι συνήθης ἐν τοῖς σχολείοις, ἀγνοεῖ τὴν διάκρισιν ταύτην, εἶναι ὅμως εἰς τὸν παιδαγωγὸν πολλοῦ ἄξιον καὶ σπουδαῖον τοῦ νὰ τηρῇ τὴν λεπτὴν ταύτην διάκρισιν. Ὅπως δεσφεστερον ἐννοήσωμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἔτι ἐγγύτερον. Ὑπὸ τὴν παιδονομίαν ἐννοεῖ τις ὅ,τι τις πρότερον ἐδήλου διὰ τῆς λέξεως πειθαρχία, εὐταξία (disciplina,) τὴν τε-

λευταίαν χαρακτηρίζει τις κατὰ τὸν Σβάρτσ Κούρταμ (ἐγχειρίδιον τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, μέρος, σελ. 70,71, τῆς ἐβδόμης ἐκδόσεως) ὡς τὴν κοινωνικὴν ἀγωγὴν ἢ τὸ κεφάλαιον τῶν παρασκευῶν πρὸς τήρησιν τῆς εὐνομίας καὶ τάξεως τῶν συζώντων μαθητῶν» Ἄλλ' ὅμως ὡς βραδύτερον θὰ ἴδωμεν, ἀμφότεραι αἱ ἔννοια *παιδονομία* καὶ *πειθαρχία* δὲν ἐφαρμόζονται ἐντελῶς. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἔργον τῆς παιδονομίας;

Τὸ ἔργον τῆς παιδονομίας εἶναι τοῦ ν' ἀπομακρύνῃ πᾶν τὸ κωλύον καὶ διαταράσσον τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῶν ἦτοι ἀνακρίβεια, θόρυβος, ἀταξία, ρυπαρία, νοηρότης, ἀκολασία, ἀφειδία, —εἶναι ἄκωνται ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, κωλύουσαι τὴν ὑποδοχὴν καὶ βλάστησιν τοῦ καλοῦ σπόρου: τούτου ἕνεκα ἀνάγκη ταῦτα κατὰ πρῶτον ν' ἀπομακρυνθῶσιν ὡς ἐχθροὶ τῆς μορφώσεως, ὁ δὲ τρόφιμος νὰ καθοδηγηθῇ διὰ καθημερινῆς συνηθείας εἰς ἀκρίβειαν, εἰς τὸ σιωπηλῶς κάθησθαι καὶ ἴστασθαι, εἰς τὴν τάξιν, καθαριότητα, ἐπιμέλειαν, ἐγκράτειαν καὶ οἰκονομίαν. Ὁ ἔθισμός εἰς ταύτας τὰς πολλοῦ ἀξίας λόγου ιδιότητας εἰς διάφορα χρυστὰ ἦθη, ὡς τὸ ἀνίστασθαι πρὸ σεβαστῶν προσώπων καὶ χαιρετίζειν αὐτά, ἢ εὐσχημοσύνη ἄρα καὶ ἡ εὐπρέπεια δὲν εἶναι μὲν εἰσέτι οὐδεμία (ἐσωτερικὴ) μόρφωσις, εἶναι ὅμως τὸ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον εἰς νεανίαν τινά, μηδεμίαν ἔτι ἔχοντα αἴσθησιν καὶ ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν μόρφωσιν. Τοῦ τροφίμου ἢ κρίσις καὶ θέλησις δὲν εἶναι εἰσέτι τόσον ἀνεπτυγμένη καὶ ὄριμος, ὥστε ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ διανοηθῇ τὴν ἐξημέρωσιν ταύτην: τούτου ἕνεκα ὀφείλει νὰ υποτάσσεται εἰς τὴν κρίσιν καὶ θέλησιν τοῦ παιδαγωγοῦ, καὶ παρὰ τὴν πεποίθησιν καὶ συνείδησιν αὐτοῦ. Πρόκειται ἄρα ἐνταῦθα περὶ ἀσυνειδήτων συνηθειῶν. Αὗται δὲ εἶναι ἐκεῖναι, αἵτινες καθιστῶσι τὸ ἔδαφος ἐπιδεικτικὸν πρὸς ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν, δηλ. αὗται ἀποτελοῦσι τὴν προβαθμίδα καὶ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἰδίως ἀγωγῆς ἢ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς θελήσεως.

Τὰς δηλωθείσας ταύτας καλὰς ιδιότητας ἢ ἀσυνειδήτους συνηθείας καλεῖ τις καὶ ἐμμέσους ἀρετάς, τοῦτο μὲν, διότι δὲν δύνανται ἀμέσως καὶ κατευθὺ νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἠθικῆς ιδέας, ἀλλ' ἐμμέσως, τοῦτο δέ, διότι δύνανται νὰ ὑπηρετήσωσι καὶ κακῶ φρονήματι. Οὕτως ἡ ἀγαθοποιία εἶναι ἄμεσος ἀρετὴ, διότι ἀμέσως καὶ εὐθὺς ἐπιτελεῖ τὴν ἠθικὴν ἀπαίτησιν τῆς ἀγάπης. Ἄλλὰ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς οἰκονομίας αὐξάνω κατὰ πρῶτον τὰ γήινα ἀγαθὰ μου, δὲν ἐπι-

τελῶ ὅμως ἀμέσως καὶ εὐθὺς ἠθικὴν ἀπαίτησιν, ὅταν δὲ μεταχειρίζομαι τὰ κτήματά μου πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς φιλαυτίας καὶ πρὸς βλάβην τοῦ πλησίον, τότε ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἐξυπηρετεῖ τῇ κακοθηεῖᾳ. Ἐὰν ὅμως μεταχειρίζομαι τὰ κτήματά μου πρὸς εὐεργεσίαν καὶ ὁμόνοιαν, τότε αἱ ἀρεταὶ αὗται ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς οἰκονομίας. Διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ ἐπιμελείας μόνον πρὸς οὐδένα δεικνύω ἀγάπην, οὐδὲν ἀγαθὸν ποιῶ. Αὗται γίνονται ἀρεταὶ μόνον, ἐὰν ὑποστηρίξωσι τὴν ἀγαθοποιίαν μου: οὕτως ὁ ἐγκρατὴς δύναται νὰ ἦναι καὶ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἄνθρωπος. Ἐγκράτεια αὕτη καθ' ἑαυτὴν οὐδένα ἠθικὸν νόμον ἐπιτελεῖ. Ἄλλὰ διὰ τῆς ἐγκρατείας μόνον δύναμαι νὰ διατηρήσω σῶμα καὶ ψυχὴν ὑγιᾶ καὶ ἐν ἀκμῇ καὶ οὕτω νὰ καταστήσω ἑμαυτὸν ἱκανὸν τοῦ νὰ πράττω προσφιλῶς, χρυστῶς, εὐγνωμόνως, δικαίως, ἐν γένει ἀληθῶς, ἠθικῶς.

Ὅθεν ἡ ἐπιμέλεια, ἡ οἰκονομία, ἡ ἐγκράτεια δὲν δύνανται ἀμέσως νὰ μὲ καταστήσωσιν ἠθικόν, δὲν δύναμαι δι' αὐτῶν νὰ ἐπιτελέσω εὐθὺς (ἀμέσως) ἠθικὴν ἰδέαν: ἀλλ' αὗται δύνανται ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῆς τελευταίας νὰ συμπράξωσιν, ἦτοι ἐμμέσως νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἠθικότητα, τούτου ἕνεκα ταύτας μὲν καλοῦμεν ἐμμέσους ἀρετάς, τὴν δὲ εὐεργεσίαν, τὴν εὐγνωμοσύνην κ.τ.λ. ὀνομάζομεν ἀμέσους ἀρετάς. Εἰς τὰς τελευταίας ἀνήκει σύνεσις καὶ συνειδυῖα ὑποταγῇ εἰς τὴν ἠθικὴν ἰδέαν, εἰς τὰς ἐμμέσους δὲ ἀρετάς δὲν ἀνήκουσιν αὗται. Εἰς τὰς ἐμμέσους ἀρετάς ἀνήκει καὶ τις ἀρετὴ εὐσχημοσύνης, φιλάνθρωπόν τι ἦθος, π.χ. ἄλλους λέγοντας μεταξὺ μὴ ὑπολαμβάνειν, μηδὲ ἐνοχλεῖν ἐν διηγήσει, ἐν ἀκροάσει, κρούειν πρὸ τῆς εἰς ξένον δωμάτιον εἰσόδου, ἀποφεύγειν κραυγὰς καὶ ἰσχυρὰν ὀμιλίαν ἐν τῇ πρὸς ἄλλους συναναστροφῇ, τόπων καὶ πραγμάτων φειδῆσθαι, τόπους τινὰς εὐλαβεῖσθαι, καιροῦς τηρεῖν, ἐργασίας διανοεῖσθαι καὶ ἐκτελεῖν, αὐστηρὰ εὐπίθειαν πρὸς τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους, ὡς τὸ κεφάλαιον πασῶν τῶν καλῶν ἐξωτερικῶν ιδιοτήτων. Οὕτως ἡ παιδονομία ἀποτελεῖ καλὴν ἐξωτερικὴν ἀγωγὴν, ὡς ὁ Λούθηρος καλεῖ τὴν νηστείαν καὶ καθαριότητα τοῦ σώματος, ἢ μέσον ἀγωγῆς πρὸς Χριστόν. Ἡ καλὴ αὕτη ἐξωτερικὴ συνήθεια εἶναι ἀναγκαία, διότι αὕτη εἶναι ἀχώριστος ἐκ τοῦ ἔργου τῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς, καὶ δὲν βοηθεῖ τὴν κοινωνίαν, διότι ταύτην προστατεύει ἐκ τῶν ἐνοχλήσεων καὶ ἀταξιῶν τῶν παίδων.

(Ἐλευθέρα μετάφρασις ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Φραϊλιχ).

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΡΩΗΣ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΝ ΜΑΘΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΑΞΙΣ Γ'.

Ἡ νῆσος Ἀμοργός.

Σκοπός. Σήμερον, ἀγαπητοί μου παῖδες, θὰ ἐπισκοπήσωμεν ταύτην τὴν χώραν (ὁ διδ. δεικνύει ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν χώραν· τὰ ἐπὶ τοῦ χάρτου γεγραμμένα ὀνόματα γράφονται ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος)· ἐπανάληψις τοῦ σκοποῦ μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ ὀνόματος.

1. *Στάδιον.* Τίς γνωρίζει νὰ μᾶς εἴπη τι περὶ τῆς Ἀμοργοῦ;— ἐνταῦθα μνημονεύεται παρὰ τῶν μαθητῶν γνωστόν τι περὶ τῆς νήσου.

2. *Στάδιον.* Θέσις τῆς χώρας. Ποῦ κεῖται ἡ Ἀμοργός; Ὁ διδ. συμπληροῖ—Ἡ Ἀμοργός κεῖται εἰς τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τῶν χωρῶν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος· ἀνήκει δὲ εἰς τὰς Κυκλάδας νήσους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Σχῆμα, μέγεθος, ἔδαφος. Ὅποιον τὸ σχῆμα τῆς νήσου;—Τὸ μέγεθος—Ὁ διδ. συμπληροῖ.—Ἡ νῆσος Ἀμοργός εἶναι μακρὰ καὶ στενὴ καὶ φέρεται ἀπὸ τοῦ Δυτικομεσημβρινοῦ πρὸς τὸ Βορειανατολικὸν τοῦ δρίζοντος. Ἡ περίμετρος τῶν παραλίων τῆς νήσου εἶναι περίπου 48 μιλίων ναυτικῶν· τὸ δὲ ἔμβαδὸν 129 \square χιλιομέτρα, *ἰχνογράφησις.* Τί δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ χάρτου περὶ τοῦ ἔδαφους τῆς νήσου; οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνονται—ὁ διδάσκαλος συμπληροῖ. Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου ταύτης εἶναι ὄρειον καὶ τραχύ· διακρίνομεν καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς τρεῖς κορυφὰς ὄρεων τὴν τοῦ Κρίκελα, τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τοῦ Ἀσπρου. Τὸ μεγαλείτερον ὕψος τῶν ὄρεων, ἅτινα ἅπαντα εἶναι γυμνά, εἶναι 850 μέτρων· μετὰξὺ δὲ αὐτῶν ὑπάρχουσι κοιλάδες τινὲς κατάφυτοι ἐξ ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν καὶ καλλιεργούμεναι πρὸς δημοτριακοὺς καρπούς, καπνὸν καὶ βάμβακα. Ποταμοὶ δὲν ὑπάρχουσι· τὰ ὕδατα δὲν εἶναι ἄφθονα· οἱ δὲ καλλιεργηταὶ ἀρδεύουσι τοὺς κήπους καὶ τὰς φυτείας των διὰ φρεατίων ὑδάτων. *Ἰχνογράφησις τῶν ὄρεων.* Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου συμποσοῦνται εἰς 3,893. Ἡ Ἀμοργός διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θήρας, τοῦ νομοῦ τῶν Κυκλάδων, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο δήμων τοῦ τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Αἰγιάλης.

Ποῖα νῆσος εἶναι πλησίον τῆς Ἀμοργοῦ; Ἡμεῖς διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Ἀμοργὸν πόθεν θὰ ἀποπλεύσωμεν; διὰ τίνων νήσων θὰ διέλθωμεν; μετὰ πόσον καιρὸν θὰ ὑπάγωμεν; Συγκρίνατε τὸ μέγεθος τῆς Ἀμοργοῦ πρὸς τὸ μέγεθος ἄλλης γνωστῆς νήσου! ποῖα εἶναι μεγαλειτέρα; ἐπὶ τίνος ζῶσι πλείοτεροι κάτοικοι; Τί δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ὑδάτων τῆς νήσου;—Τί δὲ περὶ τῶν λιμένων;—Ὁ διδ. συμπληροῖ. Ἡ νῆσός μας ἔχει ἓνα κυρίως λιμένα μακρὸν καὶ στενὸν τὸ σχῆμα, ἀσφαλῆ καὶ χωρητικὸν μεγίστων πλοίων νεύοντα πρὸς δυσμάς καὶ κείμενον εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βορείου παραλίας. Συγκεφαλαίωσις τῶν προειρημένων.

Τὸ *κλίμα* τῆς νήσου ἐν γένει εἶναι ὑγειεινότατον· τὸ τμήμα τῆς Αἰγιάλης εἶναι τὸ θέρος θερμόν, τὸ δὲ τοῦ δήμου Ἀμοργοῦ μᾶλλον δροσερόν. Οὐδεμία δὲ νόσος ἐπιπολάζει εἰς τὴν νῆσον.

Προϊόντα καὶ ζῶα.

Τί συμπεραίνετε ἐκ τῶν λεχθέντων περὶ τῶν προϊόντων; Ὁ διδ. συμπληροῖ. Τὰ προϊόντα τῆς νήσου μας ἐν γένει εἶναι ὀλίγα καὶ ἐπαρκουσι μόνον πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων· εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς· κριθή, σίτος, βάμβαξ, μέταξα, οἶνος, σῦκα, ἔλαιον, ὄσπρια καὶ ὀλίγος καπνός. Ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων.

Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται εἰς αἴγας, πρόβατα, βοῦς. Ἐπέκτασις κατὰ βούλησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ ὁμώνυμος κωμόπολις Ἀμοργός, ἔχει δὲ περὶ τὰς 400 οἰκίας· εἰς τὸν δῆμον Ἀμοργοῦ δὲν ὑπάρχουσι ἄλλα χωρία, ἀλλὰ μόνον ἀγροκατοικίαι. εἰς τὸς δῆμον Αἰγιάλης οἱ κάτοικοι εἶναι συνωκισμένοι εἰς χωρία πλησίον ἀλλήλων κείμενα ὡς ἡ Λαγκάδα (200 οἰκίας) (Θαλάρια (100 οἰκ.) Ποταμὸς (50) καὶ Στροῦμβος, (12). Οἱ Ἀμοργῖνοι εἶναι τὸ ἦθος ἀρειμάνιοι φιλότιμοι καὶ φιλόξενοι.

5. *Στάδιον.* Σύγκρισις τῆς νήσου πρὸς ἄλλας νήσους γνωστὰς.

4. *Στάδιον.* Καταγραφή διαφόρων ὀνομάτων ὄρεων, κωμῶν τῆς νήσου. Ἐκθεσις συγκεφαλαιωτικῆ.

5. *Στάδιον.* Διὰ τίνων νήσων θὰ διέλθωμεν διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Ἀμοργὸν; πότον ἀπέχει ἡ Ἀμοργός ἀπὸ τῆς Σύρου· ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς; Ἐκ τῆς Ἀμοργοῦ γίνεται ἐλαχίστη ἐξαγωγή εἰς Σύρον

αἰγῶν, προβάτων καὶ βοῶν. Ἀπὸ μνήμης ἰχθυογράφῃς τοῦ χάρτου ἐπὶ τῶν τετραδίων καὶ τοῦ πίνακος.

Σ. ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Ἄστυδιδάσκαλος πρωτοβάθμιος.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἐχει δημοσιευθῆ Β. διάταγμα, καθ' ὃ πλὴν τῶν Κυριακῶν ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος θὰ διακόπτηται ἐν ταῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς μέσης καὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ κατὰ τὰς ἐπομένους ἑορτάς.

α) Τὴν πρώτην τοῦ ἔτους· 2) τῶν Θεοφανείων· 3) τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (7 Ἰανουαρίου)· 4) τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν· 5) τῆς Ὑπαπαντῆς· 6) τὴν 25 Μαρτίου· 7) τοῦ ἁγίου Γεωργίου· 8) Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης· 9) τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· 10) τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου· 11) τοῦ ἁγίου Νικολάου· 12) τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος· 13) τὰς δύο ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως· 14) τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν· 15) ἀπὸ τῆς μεγάλης Τετάρτης μέχρι τῆς Τρίτης τῆς διακαινησίμου, περιλαμβανομένης· 16) τῆς Ἀναλήψεως· 17) τὴν δευτέραν τῆς Πεντηκοστῆς.»

Ἐπιτραπήτω νὰ παρατηρήσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ νέου εορτολογίου τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Πρῶτον καλῶς ἐγένετο, ὅτι δὲν συμπεριλήφθη καὶ τὸ πανεπιστήμιον εἰς τὴν διαγραμμαμένην τήρησιν τῶν σχολασίμων ἡμερῶν.

Τὸ Πανεπιστήμιον ἔχει ἰδικὸν του εορτολόγιον κανονιζόμενον ἐκ τοῦ ζήλου καὶ τῆς φιλοπορίας τῶν διδασκόντων ἐν αὐτῷ. Τὸ Ἕλληνικὸν πανεπιστήμιον ἂν εἶπη τις, ὅτι ἔχει τόσας ἐργασίμους ἡμέρας, ὅσας τὰ τῆς μέσης καὶ κατωτάτης σχολασίμους, δὲν σφάλλεται. Ὅχι πόσας ἡμέρας δὲν γίνεται διδασκαλία ἐν αὐτῷ ἐξεταστέον, ἀλλὰ πόσας ἡμέρας γίνεται τόσῳ ὀλίγαι εἶναι αἱ τελευταῖαι αὗται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἐκπαιδευτηρίῳ. Περὶ τούτου ὅμως οὐ προσήκει ἡμῖν ἐξετάζειν, ὡς ἐκτὸς τῆς σφαίρας ἡμῶν τοῦ θέματος ὄντος.

Δεύτερον ἐπαινοῦμεν κατ' ἀρχὴν τὸν περιορισμὸν τῶν εορτασίμων ἡμερῶν ἐν ταῖς σχολαίσις. Πρέπει νὰ γίνῃ γνωστὸν εἰς τοὺς διδασκά-

λους, ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν σχολασίμων ἡμερῶν ἀδικεῖται ἡ σπουδάζουσα νεολαία, ἐπιζομένη εἰς τὴν ἀργίαν καὶ τὴν παραμέλησιν τοῦ μαθητικοῦ αὐτῆς ἔργου. Οἱ παῖδες παρ' ἡμῖν παρεκτρέπονται καὶ διαφθείρονται ἐν ταῖς ἑορταῖς δι' ἔλλειψιν τῆς κατ' οἶκον διαπαιδαγωγήσεως· οἱ πλείστοι τῶν γονέων ἀμελοῦσι τῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς τῶν τέκνων τῶν εἴτε δι' ἀμέλειαν, εἴτε δι' ἄγνοιαν τῶν στοιχειωδῶν παιδαγωγικῶν γνώσεων. Τὸ σχολεῖον παρ' ἡμῖν μόνον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παιδαγωγοῖ εἴτε ἀμέσως διὰ τῶν ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν, καὶ τῆς ἐν γένει πειθαρχίας, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς διδασκαλίας. Βλαβερὸς λοιπὸν ὁ πολὺς ἀριθμὸς τῶν σχολασίμων ἡμερῶν. Ὅτι δὲ ἀρκούντως περιστέλλονται αἱ ἑορταὶ ἐν τῷ νέῳ Β. Διατάγματι, γίνεται δῆλον διὰ τῆς παραθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς 26 Ἰουλίου τοῦ 1856. Ἐν ἐκείνῳ δηλαδὴ εορτάσιμοι μὲν ἡμέραι εἶναι 27, ἐν τούτῳ δὲ 24. Ἡ τοιαύτη ὅμως περιστολὴ εἶναι μόνον κατ' ἐπίφασιν, διότι ἀφηρέθησαν ἐκ' αὐτοῦ ἐπὶ Ὅθωνος εορτολογίου αἱ τότε βασιλικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἑορταὶ τῆς 25 Ἰανουαρίου, τῆς 20 Μαΐου, τῆς 3 Σεπτεμβρίου καὶ τῆς 9 Δεκεμβρίου, αἵτινες διὰ τῆς νέας πολιτικῆς διατάξεως ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ νέου βασιλείως καὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ νέου συντάγματος, οὐδένα λόγον ἔχουσι, ὅπως εορτάζωνται. Πρὸς τούτοις ὅμως δὲν ἐννοοῦμεν, διατὶ κατηργήθη ἡ εορτὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἀντ' αὐτῆς δὲ νέαι ἄλλαι καθιερώθησαν, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ τῆς καθαρᾶς δευτέρας!... Καὶ ὡς πρὸς τὴν τιμητικὴν τάξιν τῶν ἁγίων, ἡμεῖς δὲν εἴμεθα κατάλληλοι νὰ κρίνωμεν, ἐναπόκειται δὲ εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον νὰ καταστήσῃ καὶ ἡμῖν γνωστὸν, τίς τῶν δύο τούτων ἁγίων εἶναι ὁ ἀνώτερος, ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ἢ ὁ ἅγιος Δημήτριος· φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι ὁ πρωτομάρτυς Δημήτριος ἀπολαύει ἴσης καὶ ὁ ἅγιος Σπυρίδων θρησκευτικῆς ὑπολήψεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, ἐπομένως δὲν ἔπρεπε νὰ διαγραφῇ τοῦ εορτολογίου. Ὅτι ὅμως πλείστον ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ ἡ καθαρὰ λεγομένη Δευτέρα συμπεριελήφθη εἰς τὸν κατάλογον τῶν εορτασίμων ἡμερῶν!!! διατί; ἴσως διότι μία ἁγία καὶ ἱερὰ ἡμέρα οὐ πολὺς καιρὸς ἀφ' οὗ συμπεριελήφθη εἰς τὴν συνέχειαν τῆς κραιπάλης καὶ ἀσχημίας, ἣν αἱ ἀπόκρεω φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν, ἢ διότι εἶναι λείψανον τῆς ἐθνικῆς εἰδολολατρίας καὶ μυθολογίας, πρὸς ἣν εὐμενῶς διάκειται ὁ προσωρινῶς τὸ τμήμα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διευθύνων. Ἐν τῷ Β. Διατάγματι ὅμως παρεπέφρασε καὶ τις ἔκφρασις, δυναμένη νὰ φέρῃ παρεξηγήσεις, ἡ ἐξῆς· ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν

ἐξαιρείται καὶ ἐορτάζεται· ἀλλ' ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῶν νηστειῶν εἶναι ἡ τρίτη, διότι ἡ δευτέρα ἡμέρα (ἡ λεγομένη καθαρά Δευτέρα) εἶναι ἡ πρώτη νηστήσιμος ἡμέρα τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς! Εἰς τοιαῦτα ἀσυγχώρητα λάθη ὑποπίπτουσιν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, ἡ ἀδιαφόρος πρὸς αὐτὴν ἔχοντες.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Προβλήματα Ἀριθμητικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Δημ. σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων ὑπὸ Π. Μπιτσάνη καὶ Σπ. Ὀλυμπίου.— Τάξεις Β', Γ' καὶ Δ' ἐν Ἀθήναις. Ἐκδότης, Τυπογραφεῖον ὁ Παλαμῆδης.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ κ. Μπιτσάνη καὶ τοῦ γνωστοῦ ἐπὶ παιδαγωγικῇ ἱκανότητι συνεργάτου ἡμῶν ἐν τῷ «Παιδ. Σχολείῳ» κ. Ὀλυμπίου συγκείμενον ἐξ ἑπτὰ περίπου τυπογραφικῶν φύλλων σχήματος ὀγδόου εἶναι λίαν εὐμεθόδως συντεταγμένον (συμφώνως τῇ ἐγκυκλίῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδύσεως) καὶ περιέχει ὑπὲρ τὰ 1,300 προβλήματα τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν κλασμάτων, τόκων, μερίζειν εἰς μέρη ἀνάλογα καὶ τοῦ μετρικοῦ συστήματος λίαν εὐλήπτων καὶ συμφώνων πρὸς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν καὶ τὰς κοινωνικὰς χρεῖας τοῦ λαοῦ. Ἰδίᾳ δὲ διακρίνεται ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ ἡ καταβληθεῖσα ἐπιστημονικὴ προσπάθεια περὶ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν τοῦ ἐνδιαφέροντος διέγερσιν. Δι' ὃ συγχαίρομεν τοῖς κ. συντάκταις ἐπὶ τῇ ἀναπληρώσει τοῦ κενοῦ, ὕπερ ὑπῆρχε μέχρι τοῦδε. Συνίσταμεν δὲ αὐτὸ τοῖς κ. κ. διδασκάλοις, οἵτινες θέλουσιν ἀπαλλάττεσθαι τοῦ λοιποῦ τοῦ δαπανᾶν τὸν πολύτιμον χρόνον τῆς διδασκαλίας πρὸς ἐξεύρεσιν καὶ ἐπὶ τοῦ μελανοπίνακος ἀντιγραφῆν καταλλήλων προβλημάτων. Τιμᾶται δρ. 1,10 καὶ εὐρίσκεται παρὰ πᾶσι τοῖς βιβλιοπωλείοις.

— Σειρὰν διδασκτικῶν βιβλίων παρέσχε τῇ νεολαίᾳ δημοτικῶν σχολείων ὁ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλόπονος καθηγητῆς ἐν τοῖς τῆς Σμύρνης ἐκπαιδευτηρίοις κ. Δημήτριος Σ. Ζαλοῦχος· εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς.

1) Γραμματικὴ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης (βαθμὸς πρῶτος) πρὸς χρῆσιν τῶν κατωτέρων τάξεων (Α', Β' καὶ Γ') τῶν σχολείων, Ἐκδοσις δευτέρα ἐπὶ τὸ βέλτιον μετερρυθμημένη· ἐν Ἀθήναις 1886.

2) Γραμματικὴ βαθμὸς πρῶτος τεύχος αὐτῆς δεύτερον (διὰ τὴν τρίτην τάξιν) 1886.

3) Γραμματικὴ βαθμὶς δευτέρα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν σχολείων· 1886.

4) Νέα γεωμετρία μετὰ συλλογῆς προβλημάτων καὶ ἀσκήσεων πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων· βαθμὶς πρώτη διὰ τὴν Δ' καὶ Ε' τάξιν· ἐν Ἀθήναις 1886.

5) Νέα γεωμετρία κ.τλ. βαθμὶς δευτέρα διὰ τὴν 5' τάξιν 1886.

Τὰ βιβλία ταῦτα διακρίνονται ἐπὶ εὐμεθοδίᾳ καὶ καταλλήλῳ τῆς ὕλης κατατάξει πρὸς δὲ τούτοις εἶναι συντεταγμένα συμφώνως πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν παιδῶν, ὑπὲρ ὧν ἐγγράφησαν. Προσεχῶς θέλομεν παράσχη ἀκριβεστέραν ἀνάλυσιν τῶν ἔργων τούτων τοῦ κ. Δ. Ζαλοῦχου, δι' ἧς θέλομεν δείξει τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἀξίαν. Νῦν συνίσταμεν ταῦτα τοῖς ἀπανταχοῦ διδασκάλοις.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἀναγγέλλομεν εὐχαρίστως τοῖς φίλοις δημοδιδασκάλοις, ὅτι ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς ἐκπαιδύσεως συνετάχθη νομοσχέδιον περὶ σχολικοῦ ταμείου. Ἄγνοομεν τὰς βάσεις αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ ἐξενέγκωμεν γνώμην περὶ τῶν καθέκαστα. Ἀναμένομεν νὰ ἴδωμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον καὶ τότε νὰ ἐπιφέρωμεν τὰς δεούσας ἡμῶν παρατηρήσεις. Ἄν ὅμως συνετάχθη τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ὑπὸ ὑπαλλήλων μόνον τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδύσεως, καὶ δὲν ἐζητήθη ἡ γνώμη ἐμπειρῶν καὶ ἱκανῶν ἀνδρῶν, ὀλίγας ἔχομεν ἐλπίδας νὰ ἴδωμεν τέλειον νομοθέτημα καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ σχολικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἄγνοομεν δὲ ἂν ἐλήφθη ὑπ' ὄψει ὁμοίαις τίς ἐργασίαι γενομένη ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπουργοῦντος τοῦ κ. Λομβάρδου καὶ διευθύνοντος τὸ τμήμα τῆς δημοτικῆς παιδείας τοῦ κ. Πετρίδου, ὅπερ συμβουλευόμεν νὰ γίνῃ.

— Ὡσαύτως καὶ ἕτερον παρεσκευάσθη νομοσχέδιον ἐν τῷ αὐτῷ ὑπουργείῳ περὶ συγκροτήσεως ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου οὐδὲν ἄλλο γινώσκωμεν, ἢ τὰ ἐν ἐφημερίσι γεγραμμένα, ὅτι συγκροτηθήσεται ἐξ 6 μελῶν, ὅτι οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὸ θὰ εἶναι ἔμμισθοι, ὅτι θὰ ἀποτελεῖται ἐκ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γυμνασιάρχων. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἐπεκρίθη ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ· καὶ τῶντι ἀφοῦ ἡ

δημοσία εκπαιδεύσεις συνίσταται ἐκ τριῶν βαθμίδων, ἐκάστη δὲ περιέχει ἴδιον κύκλον ὠρισμένον καὶ ἴδιαν νομολογίαν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ περιέχει ἀντιπροσώπους εἰδικούς, γινώσκοντας καὶ καθ' ἕλην καὶ κατ' εἶδος τὰ περὶ αὐτῆς ; Πῶς εἶναι δυνατόν ἄλλης βαθμίδος εκπαιδευτικῆς λειτουργοὶ νὰ γινώσκωσι τὰς διδακτικὰς καὶ μεθοδολογικὰς ἐργασίας τῶν διδασκαλείων καὶ τῶν δημοτικῶν ἐν γένει σχολείων ; Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου ἀναμένομεν νὰ κρίνωμεν προσεχῶς, ὅταν ἴδωμεν αὐτὸ εἰς τὴν δημοσιότητα.

— Θέλοντες νὰ παράσχωμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀφορμὴν πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδείας, ἀρχόμεθα δημοσιεύοντες διαφόρους ἐπιστολὰς δημοδιδασκάλων περὶ τοῦ θέματος τούτου πραγματευομένας. Πράττομεν δὲ τοῦτο, διότι ἔχομεν γνώμην, ὅτι μόνοι οἱ εἰδικῶς ἐνασχολούμενοι εἰς ἔργον τι, εἶναι καὶ οἱ ἱκανοὶ νὰ ὑποδείξωσι τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ, καὶ τὰ πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ νὰ γνωρίσωσιν.

Ἐν Ἀργοστολίῳ.

Σεβαστέ μοι, κύριε Βρατσάνε,

Ἐπειδὴ ἀνέγνων ἐν τοῖς ἐφημερίσιν, ὅτι ἀποτελεῖτε μέλος τῆς περὶ διορθώσεως τῆς κατωτέρας καὶ μέσης εκπαιδεύσεως ἐπιτροπείας, καὶ γνωρίζω ὅτι πάντοτε μεριμνᾶτε καὶ ἐργάζεσθε περὶ διορθώσεως τῶν κακῶς ἢ πλημμελῶς ἐχόντων, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλλω ὑμῖν εὐσεβᾶς παρατηρήσεις τινὰς σχετικὰς τῇ ζητήματι—αἵτινες βεβαίως δὲν διαφεύγουσι τὴν ἡμετέραν πρόνοιαν—ὑπαγορευομένας ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος. Καὶ δὴ.

α') Ν' ἀπαλλαγθῇ ὁ δημοδιδάσκαλος ἐκ τῶν ἀδίκων χεῖρων τῶν κ. Δημάρχων, λαμβάνων τὸν μισθὸν τοῦ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου. Πρὸς τοῦτο ἄς κανονισθῇ οὕτως, ὥστε μέρος τῶν δημοτικῶν φόρων, τὸ δαπανώμενον ὑπὸ τῶν δήμων πρὸς διατήρησιν τῶν δημοτ. σχολείων, νὰ λαμβάνη τὸ δημόσιον πρὸς πληρωμὴν τῶν δημοδιδασκαλικῶν μισθῶν.—Τοῦτο εἶναι τῆς πρώτης ἀνάγκης. Δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐξικνεῖται ἡ ἀναίσχυντία τῶν ἀρχόντων τῶν Δήμων· οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ τοπικοὶ τύραννοι. Ἦδη μάλιστα ὅτε ἡ διαφθαρτικὴ πολιτικὴ νόσος διεδόθη παρ' ἅπασιν τοῖς στρώμασι τῆς κοινωνίας, δύνασθε νὰ συμπεράνητε τίνα ἀποτελέσματα ἔχει ἐπὶ τῶν δημοδιδασκάλων εἴτε ὁμοφρονούντων εἴτε ἀντιφρονούντων τοῖς Δημάρχοις. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει παραμελεῖ ὁ δημοδιδάσκαλος τῶν καθηκόντων τοῦ καὶ ἀσχολεῖται περὶ ἰδίας ὑποθέσεις, οὐδ' ὀβολὸν δίδων διὰ τὴν διάπλασιν τῶν παιδῶν, ἢν αὐτῷ ἐνεπιστεύθη ἡ πολιτεία· ἐν δὲ τῇ β'. περιπτώσει τὰς συνεπείας τῆς διαμάχης ὑφίστανται οἱ μαθητέοντες παῖδες, τοῦ δημοδιδασκάλου προσφεύγοντος εἰς δίκας καὶ ὑπεκφυγὰς καὶ δικαιολογούντος τὴν τακτικὴν τοῦ ταύτην διὰ τοῦ «μαραίνεται ὁ ζῆλός τινος ὑπηρετούντος ὑπὸ τοιοῦτους ἄρχοντας τυράντους».

β') Ἐν τῇ μισθῷ νὰ συγχωνευθῇ καὶ τὸ ἐνοίκιον κατοικίας τῶν δημοδιδασκάλων.—Τριάκοντα ἕως τριάκοντα πέντε

δραχμαὶ εἶναι ἀρκετὸν ποσόν. Τοῦτο θὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτον ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων πάντων, καὶ δὴ ὑπολογιζομένης τῆς συντάξεως ἐπὶ τοῦ ὅλου ποσοῦ. Πάλιν περὶ δημάρχων. Οὗτοι τὸν μισθόν, ὑποχρεούμενοι διὰ Νόμου καὶ ἀνωτέρας ὑπουργικῆς διαταγῆς—μολονότι ἐνταῦθα συμβαίνουνσι καὶ ἐξαίρεσεις—ἀναγράφουσιν ἐν τῇ προϋπολογισμῶ των, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐνοικίου κατοικίας· διὸ δὲν ἀναγράφουσι πίστωσιν, ἢ μηδαμινὴν, ἢ ὑποχρεῶσιν τὸ ΚΤΗΝΟΣ νὰ κατοικήσῃ ἐν τοῖς ἀχωροῖς (σχολείοις) ἢ ὁμοίοις ἀσκητηρίοις· αἱ δημοδιδασκαλοὶ ἀρνοῦνται, προσφεύγουσιν εἰς αἰτήσεις θεραπείας καὶ δίκας, κερδαίνουσι καὶ ὑποχρεῶνται ὁ δῆμος νὰ πληρῶσῃ τὸ δίκαιον ποσὸν σὺν τόκῳ. Ζημία ἄρα τοῖς δήμοις, τυραννία τοῖς δημοδιδασκάλοις καὶ αἰτία μαρasmus τοῦ ἐνδιαφέροντος.—

γ') Ὁ μισθὸς νὰ ὀρισθῇ πάγιος· δηλ. εἰς οὐρανὸν ὅτε ὀθῆσιν καὶ ἀνδιορισθῇ ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ ἔχη τὸν μισθὸν τοῦ βαθμοῦ του καὶ οὐχὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν διορίζεται.—Οὕτω θὰ ἐκλείψῃ σπουδαῖος λόγος, δι' ὃν ἀπειλεῖται ἡ θέσις τοῦ δημοδιδασκάλου ὑπὸ τῶν πολιτευομένων, προβαλλόντων ἐκάστοτε τὸ μορμολύκειον τῆς μεταθέσεως εἰς ἡττονα θέσιν, ἐξ ὧν ἐπέρχεται καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ μισθοῦ. Ἄλλως τε διὰ τί αἱ κῶμαι νὰ μὴ ἀπολαμβάνωσι τοῦλάχιστον καλῶν δημοδιδασκάλων, ἀφοῦ ἐξίσου καταβάλλουσι πρὸς συντήρησιν τοῦ κράτους, καίτοι στεροῦνται τοσοῦτων ἄλλων εὐεργετημάτων ;—Ὅπως σήμερον ἔχουσι τὰ πράγματα οὐδεὶς τῶν πρωτοβαθμίων ἢ καλῶν δευτεροβαθμίων πηγαίνει εἰς θέσιν ἔχουσαν ὀλιγώτερον μισθόν, προτιμᾷ παῖσιν ἢ τοιαύτην μετάθεσιν, καὶ οὕτω τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν κωμῶν εἶναι εἰς χεῖρας τῶν ἀπομάχων τριτοβαθμίων δημοδιδασκάλων, ἢ ἀγραμμάτων γραμματοδιδασκάλων, ἢ ἱερέων. Πρὸς δὲ καὶ τὸ δίκαιον ὑπαγορεύει τὴν τοιαύτην εἴδους μισθοδοσίαν· διότι ἐν τῇ πόλει δὲν θὰ διδάξῃ ἄλλα καὶ ἄλλα εἰς τὴν κώμην ὁ αὐτὸς δημοδιδάσκαλος· καὶ διότι διὰ κόπου καὶ θυσίας ἀπέκτησε ἕνα βαθμὸν ἰκανότητος, ὅστις κατὰ τὸν νόμον ἀποφέρει αὐτῷ ὠρισμένον ποσόν· καὶ διότι ἐν οὐδενὶ κλάδῳ ὑπηρεσίας γίνεται τοῦτο, δηλ. ὁ αὐτὸς ὑπάλληλος, τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν ὑπηρετῶν, διάφορον μισθὸν νὰ λαμβάνη, ὁ ἐλληνοδιδάσκαλος ὁ καθηγητῆς, ὁ εἰρηνοδίκης, ὁ πρωτοδίκης, ὁ ἀξιωματικός, ὁ ἑπαρχος κ.τ.λ. πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔχουσιν.—Οὐδεμίαν δ' ἐντεῦθεν ἐπέρχεται οἰκονομικὴ ταραχὴ, διότι τὸ αὐτὸ ποσὸν τῶν ὑπαλλήλων θὰ διατίθεται εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὸ Σ. Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας χορηγεῖ εἰς τοὺς πλείστους τῶν Δήμων βοηθήματα διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ὁμοῦ πῶς ταῦτα διατίθενται ; ἄδηλον. Τὰ βοηθήματα ταῦτα μετὰ τῶν δημοτικῶν φόρων (ἀνωτ. α.) ἀρκοῦσι διὰ τὴν τῶν μισθῶν πληρωμὴν κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ ὄχι κατὰ τὴν θέσιν.

δ') Νὰ διορισθῶσι 10—12 μόνοι μοι ἐπιθεωρηταί.—Πόσον συντελεῖ ἡ ἐπιθεώρησις νομίζω περιττὸν νὰ εἴπω· τοῦτο μόνον προσθέτω, ὅτι, πλὴν τῶν ἀρκετῶν μισθῶν των—ὥστε νὰ ζῶσιν ἀξιοπρεπῶς—καὶ τῶν ὁδοιπορικῶν των ἐξόδων, δεόν νὰ ἔχωσι δικαίωμα ἐπιβολῆς τιμωρίας χρηματικῆς καὶ πειθαρχικῆς ἐπὶ τῶν δημοδιδασκάλων τῆς περιφερείας των, νὰ ἐπιθεωρῶσι τὰς

καταστάσεις τῶν δημοδιδασκάλων καὶ νὰ συμπληρῶσι τὰς ἐλλείψεις των διδάσκοντες αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παραδεγεμένου συστήματος· Αἱ ἐπιθεωρήσεις οὕτω πως καὶ ἀδιαλείπτως γινόμεναι μορφοῦσι σωματεῖον δημοδιδασκάλων ἄξιον τοῦ προορισμοῦ των. Πρὸς τοῦτο οἱ διορισθησόμενοι ἐπιθεωρηταὶ ἔστωσαν οἱ σπουδάζαντες εἰδικῶς τὰ παιδαγωγικὰ καθηγηταὶ καὶ αἱ καθ' ὅλα ἄριστοι τῶν πρωτοβαθμίων δημοδιδασκάλων τῶν ἐκ τῶν νέων διδασκαλείων ἐξεληθόντων· Πᾶς ἄλλος ἀναλαμβάνων τοιαύτην θέσιν θὰ ἀποδειχθῆ ἀνίκανος καὶ ἐπιβλαβής, ἄτε στερούμενος τῆς εἰδικότητος· θ' ἀπαιτῆ ἄλλ' ἄντ' ἄλλων, ὅπως εἴθισται.—

Ἄν τὸ μέτρον τοῦτο τῶν μονίμων ἐπιθεωρητῶν φαίνεται δαπανηρόν, τότε ἄς τροποποιηθῆ πως· π.χ. ὁ νομαρχιακὸς (πρωτοβάθμιος ἐκ τοῦ διδασκαλείου) δημοδιδάσκαλος ἄς ἐπιθεωρῆ τὰ τοῦ νομοῦ του δημοτικὰ σχολεῖα αὐτεπαγγέλτως δις τοῦ ἔτους— κατὰ τὰ μέσα καὶ τὸ τέλος— ἔχων πάντα τ' ἀνωτέρω δικαιώματα καὶ καθήκοντα, καὶ οὕτω τὸ δημόσιον θὰ ὑφίσταται μόνον τὴν δαπάνην τῶν ὁδοπορικῶν ἐξόδων.—

Ταῦτα, προΐοντα πενταετοῦς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πείρας, κατὰ ἠθικὸν καθήκον ὑποβάλλω ὑπὸ τὴν Ὑμετέραν σκέψιν καὶ μελέτην, εὐχόμενος ἵνα ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τὰ δίκαια ταῦτα, κοινὰ πᾶσι τοῖς δημοδιδασκάλοις ὄντα, καὶ ἐπέλθῃ ταχεῖα ἡ θεραπεία.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ὁ Νομαρχιακὸς δημοδιδάσκαλος Κεφαλληνίας

Γ. ΒΑΝΔΩΡΟΣ

Ἐξετυπώθησαν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας ὑπουργείου εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθησόμενα σχέδια νόμου: α) περὶ Συμβουλίου τῆς Ἐκπαιδύσεως, νομοσχέδιον, καθ' ὃ συνιστᾶται συμβούλιον τῆς Ἐκπαιδύσεως, οὗ ἔργον εἶναι ἡ ὑποβολὴ γνώμων τῷ ὑπουργῷ περὶ ζητημάτων ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς παιδείας καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἡ ἐποπτεία καὶ ἐπιθεωρήσεις τῶν δημοσίων ἢ ὡς δημοσίων ἀνεγνωρισμένων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων. Τὸ Συμβούλιον τοῦτο θ' ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς προέδρου, διοριζομένου ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τοῦ παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως νομικοῦ συμβούλου, ἐκ τριῶν καθηγητῶν τῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐκ δύο διδασκάλων τῆς φιλοσοφίας, διδασκάντων ἐν γυμνασίοις ἢ διδασκαλείοις ἐπὶ πενταετίαν τοῦλάχιστον ἢ διευθυνάντων ὁμοταγῆς τοῖς γυμνασίοις ἢ διδασκαλείοις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐκπαιδευτήριον ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον ἔτη. Τοῦ συμβουλίου ὡς εἰσηγητὰ μετέχουσι καὶ οἱ παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ τμηματάρχαι, ἔχοντες συμβουλευτικὴν ψήφον, ὁ τμηματάρχης τοῦ λογιστηρίου καὶ ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἐτερον σχέδιον νόμου περὶ πειθαρχικῶν ποινῶν, παύσεως καὶ μεταθέσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. (ἐκ τῆς Ἐπιθεωρήσεως).

λύνθη,¹ ἡ πίστις καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν πατέρων ἡμῶν, οἷς ὀφείλεται ἡ ἐλευθέρωσις τῆς γωνίας ταύτης τοῦ προγονικοῦ ἐδάφους, ἐξυψοῦνται μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ εἰς μίμησιν προβάλλονται.

« Ἀλλὰ τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν ἔχει μόνον ἠθικοθησκευτικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ καὶ διδακτικόν, διότι πραγματεύεται περὶ γνωστῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τοὺς παῖδας πραγμάτων, καὶ συμφῶνων πρὸς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς καταλήψεως αὐτῶν. Αἱ γνώσεις δέ, αἱ ἐν αὐτῷ περιεχόμεναι, κατὰ βαθμίδας ἀνιούσας κατατασσόμεναι καὶ μεθοδικῶς βαίνουσαι, ἱκανῶς σαφηνίζονται καὶ ἀκριβῶς ὀρίζονται. Ἡ πατριδογραφία καὶ ἡ πραγματογραφία καὶ ἡ ποίησις κατέχουσιν ἐν τῷ βιβλίῳ ἐξαιρέτον θέσιν, τὰ δὲ σύγχρονα ἱστορικὰ συμβάντα προσηκόντως ἐξαιρῶνται.»²

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ῥοβινσὼν εἶναι πρόσωπον ναυτικόν, τουτέστι ἐνασχολεῖται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μὲ πλοῖα, μὲ ταξείδια, μὲ ναύαγια, μὲ λιμένας, μὲ τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὸ κολύμβημα κτλ. διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ἐφρόντισα νὰ καταστήσω τὸν Ἀποστόλην λόγῳ καὶ ἔργῳ θαλασσινόν. Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἔγκειται ἐν τῇ θαλάσῃ· διὰ τῆς θαλάσσης καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ ἐδοξάσθη καὶ ἡ παλιγγενεσία της εἰς αὐτὴν πρὸ πάντων ὀφείλεται. Οὐδεμία ἄλλη χώρα ἔχει μᾶλλον ἐκτεταμένα παράλια, κόλπους καὶ νήσους, ὅσα ἡ Ἑλλὰς. Τούτων δ' ἕνεκα ἐξ ἀνάγκης ἡ χώρα ἡμῶν εἶναι ναυτικὴ· ἐκτιθέντες δὲ διὰ γλώσσης τερπνῆς τὰς τέρφεις καὶ τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἡ θάλασσα παρέχει εἰς τοὺς ταξειδεύοντας αὐτήν, ἠθελήσαμεν νὰ κινήσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἑλληνοπαίδων εἰς αὐτήν. Διὰ τοῦτο παρέστησα τὸν Ἀποστόλην γεννηθέντα εἰς τὰ Ψαρά, ὡς τὴν ναυτικωτάτην πασῶν τῶν ἑλληνικῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νήσων, καὶ ὡς χώραν ἑλληνικωτάτην. Εἰς τὰ Ψαρά ἐλαλεῖτο ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἄνευ σχεδὸν ξενισμῶν, τὰ δὲ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ αὐτὸ τὸ πολίτευμα ἦσαν ἑλληνικώτατα. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ ἠρωϊσμός αὐτῶν, τὰ ἄθλά των καὶ αὐτὰ τὰ παθήματά των εἶναι ἀξιεπαινετώτατα καὶ δύνανται καὶ νὰ διδάξωσι καὶ νὰ ἐνθουσιάσωσι. Τὰ ἔργα των δὲ τέλος πάντων ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐθνεγερσίας δύνανται ἐξαιρέτως νὰ προβάλλωνται ὡς ἄξια μιμήσεως εἰς τοὺς ἑλληνόπαιδας.

Ὑπὸ τοιούτων λοιπὸν λόγων, ὀρμηθέντες συνετάξαμεν Ἀποστόλην

(1) Συνέχ. ἴδ. φυλλ. 2 σελ. 96.

(2) Ἰδ. πρόλογον Ἀποστόλη τοῦ Θαλασσινοῦ.

τὸν Θαλασσίον, οὗ κεφάλαιά τινα τοῦ κειμένου, ὧν γενήσεται χρήσις ἐν τῷ πρακτικῷ μέρει παρατίθεμεν ὡς ἐφεξῆς.

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ Ο ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἐγεννήθην πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὰ Ψαρά τὴν ἕκτην τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου· κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Νικολάου. Οἱ Ψαριανοί, καθὼς ὅλοι οἱ Ἕλληνες ναυτικοί, πολὺ σέβονται τὸν ἅγιον Νικόλαον. Θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς προστάτην τῆς νήσου των καὶ ζητοῦσι τὴν βοήθειάν του εἰς τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης. Εἰς ὅλα δὲ τὰ πλοῖα, μικρὰ καὶ μεγάλα, κρέματα μικρὰ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου καὶ κανδύλα καίει πάντοτε ἔμπροσθεν αὐτῆς.

Εἰς τὰ Ψαρά ἡ μεγαλειτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐκκλησίας εἶναι ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐκτισμένη ἐπάνω εἰς λόφον, ὃ ὁποῖος ὀνομάζεται *Παλαιόκαστρον*. Ὅταν τὸν χειμῶνα συμβαίη τρικυμία, αἱ γυναῖκες, ὧσιν οἱ σύζυγοι καὶ οἱ υἱοὶ ταξειδεύουσι, τρέχουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου· ἐκεῖ δὲ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης του ἀνάπτουσι κηρία καὶ τον παρακαλοῦσι νὰ τους σώσῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης καὶ νὰ τους φέρῃ σώους καὶ ὑγιεῖς εἰς τὰ Ψαρά. Ὅλος ὁ λαὸς τῶν Ψαρῶν σέβεται τὸν Ἁγιον καὶ εἰς πολλά του τραγούδια τὸν ἀναφέρει.

« Ἐστὴν πλώρη κάθητ' ὁ Χριστός, ἔστη μέσ' ἡ Παναγία,
καὶ πίσω ἔστὸ τιμόνι του κάθητ' ὁ ἅγιος Νικόλας. »

Οἱ γονεῖς μου πολὺ ἐχάρησαν, ὅτι ἐγεννήθην τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου· ὁ λαὸς πιστεύει, ὅτι ὁ Ἁγιος προστατεύει ὅλους, ὅσοι γενῶνται τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του.

Ὁ πατήρ μου, ὅστις ἦτο ἔμπορος, μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ πάππος μου κατήγετο ἀπὸ τὴν Κύμην τῆς Εὐβοίας. Εἶχε φύγει ἀπ' ἐκεῖ μὲ ἄλλους πατριώτας του, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. « Δὲν ὄριζον, τῷ ἔλεγε, τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματά των· ὅλα τοὺς

τὰ ἔπαιρνον οἱ Τούρκοι· τὸ κρασί των, τὸ λάδι των, τὸ μετὰξί των, τὰ σῦκά των· τοὺς ἔδερνον καὶ τοὺς ἐφυλάκιζον διὰ ψύλλου πύθημα, καὶ μερικοὺς ἔστελλον δεμένους εἰς τὰς ὑγρὰς καὶ σκοτεινὰς φυλακὰς τῆς Χαλκίδος, ἢ εἰς τὸ τρομερὸν μπάνιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ χειρότερον δὲ ἀφ' ὅλα ἦτο, ὅτι ὕβριζον τὴν θρησκείαν μας· πολλάκις δὲ ἤρπαζον καὶ τὰ πλέον εὐμορφα κοράσια καὶ ἀρσενικὰ παιδιὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τα ἐξετούρκευον.

Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὰ Ψαρά μὲ ἄλλους πολλοὺς, ὡς εἰς καταφύγιον. Τὸ νησίον τοῦτο δὲν ἦτο παντάπασι ζηλευτόν· δὲν εἶχε οὔτε γῆν καλὴν, οὔτε νερά, οὔτε δάση, οὔτε δένδρα ὀπωροφόρα· ἦτο ὅλως διόλου ξηρὸν καὶ πετρῶδες· θυμάρια μόνον καὶ σχοῖνοι καὶ ὀλίγον χορτάρι ἐφύτρωνον ἐκεῖ, καὶ μερικοὶ ποιμένες ἔβοσκον τὰς αἰγὰς των. Τούρκος δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς. Καὶ τί θὰ ἐζήτει ὁ Τούρκος εἰς τοιοῦτο ξηρονῆσι;

Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆρε γυναῖκα ὁ πάππος μου, καὶ ὁ πατήρ μου ἦτο τὸ τελευταῖον ἀπὸ τὰ δώδεκα παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν. Ὁ πάππος μου ὀνομάζετο Νικόλαος Ἀποστόλης, ὃ δὲ πατήρ μου Ἰωάννης, ἡ δὲ μήτηρ μου Μαρία. Ἦμην δὲ ἐγὼ τὸ μόνον τέκνον τῶν γονέων μου, καὶ με ὀνόμασαν Νικόλαον. Τοιαύτη εἶναι ἡ συνήθεια εἰς τὰ Ψαρά, νὰ δίδωσι τὸ ὄνομα τοῦ πάππου εἰς τὸ πρῶτον ἀρσενικὸν παιδίον των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ γονεῖς μου μὲ ἠγάπων πολὺ καὶ ἐφρόντισαν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας νὰ με διδάξωσι γράμματα. Ἦτο δὲ τότε εἰς τὰ Ψαρά καλόγερος σεβαστὸς καὶ γραμματισμένος· αὐτὸς συνήθριζε τὰ παιδιὰ εἰς τὸν γάρθηκα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐδίδασκε, πῶς νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ νὰ λογαριάζωμεν. Πλὴν τούτων μᾶς ἔπαιρνε τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς μεγάλας ἐορτὰς εἰς τὸν ἑσπερινὸν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν· μᾶς διώριζε δὲ κατὰ σειράν νὰ ὑπηρετῶμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἀναγινώσκωμεν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν καὶ νὰ ψάλλωμεν. Ἐφρόντιζε πρὸ πάντων, πῶς νὰ μας καταστήσῃ ἀνθρώπους ἠθικοὺς καὶ καλοὺς Χριστιανούς. Δύο μέσα μετεχειρίζετο διὰ νὰ μας κάμῃ καλοὺς ἀνθρώπους, πρῶτον, τὸ καλὸν παράδειγμα, καὶ δεύτερον, τὰ γράμματα. Πρῶτος ἤρχετο εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τελευταῖος ἀνεχώρει. Δὲν παρημέλει κανὲν καθῆκόν του, ἐδίδασκε τακτικῶς καὶ ποτὲ δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τὸ σχολεῖον.

Ἦτο ἐλεήμων, συμπαθῆς καὶ φιλόνητος. Ὅποιος πτωχὸς ἤρ-
χετο εἰς τὴν οἰκίαν του, δὲν ἔφευγε μὲ χεῖρας κενάς. Οἱ κάτοικοι εἰς
τὰς δυσκόλους αὐτῶν ὑποθέσεις τὸν συνεβουλεύοντο. Ὅσοι δὲ ἤκουον
τὰς συμβουλὰς του καὶ τὰς ἔκαμνον, πολὺ ὠφελούντο.

Εἰς τὸ μάθημα ἐπρόσεχε νὰ διδάσκη ὄχι πολλὰ, ἀλλ' ἀληθινὰ καὶ
ὠφέλιμα. Ἦρχιζε νὰ ἐπαναλαμβάνη εἰς τὰ μικρὰ καὶ ἀρχαῖα παιδία
ὅσα ἐγνώριζον ἐκ τῆς οἰκίας των· διηγείτο εἰς αὐτὰ ὠραῖα καὶ ὠφέλιμα
παραμύθια καὶ προσπαθοῦσε νὰ προσέχωσι καὶ νὰ ἐξετάζωσι τὰ πράγ-
ματα πού τοις ἔδειχνε. Δὲν ἔδιδε δὲ εἰς τὰ παιδία πολλὴν ἐργασίαν,
καὶ δὲν τα ἐκούραζε. Τὰ ἐδίδασκε διάφορα παιγνίδια· ὅλην σχεδὸν τὴν
ἡμέραν ἔπαιζον τὰ μικρὰ παιδία, καὶ ἐτραγῳδοῦν εἰς τὸ προαύλιον, καὶ
ἐκτιζόν σπιτάκια· πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ἔπαιζε μὲ αὐτὰ καὶ ἐτραγῳ-
δοῦσεν. Ἦθελε νὰ καταστήσῃ τὸ σχολεῖον εὐχάριστον εἰς τὰ παιδία,
καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὸ κατώρθωσεν. Ὅλοι ἡμεῖς ἠγαπῶμεν τὸ scho-
λεῖον καὶ ἐτρέχομεν εἰς αὐτὸ εὐχαρίστως· μὲ τὰ παιγνίδια ἐμανθάνομεν
ἐκεῖ καθ' ἡμέραν πολλὰ καὶ χρήσιμα πράγματα.

Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ἀπὸ τότε πολλὰ τραγούδια, τὰ ὅποια ἐτραγῳ-
δοῦμεν. Ὅλα εἶχον ἓνα σκοπὸν ὠφέλιμον. Τὸ τραγοῦδι τοῦ Ζίζικας εἶχε
σκοπὸν νὰ μας κάμῃ νὰ ἐπιμελώμεθα εἰς τὰ μαθήματά μας. Τοῦτο τὸ
γράψω, ὅπως τότε τὸ ἐτραγῳδοῦσαμεν.

Ὁ Ζίζικας.

Καλοκαῖρι κι' ἄνοιξι,
ὅταν ἦτον τὰ λουλούδια,
ὁ τρελλὸς ὁ ζίζικας
τὴν περνοῦσε μὲ τραγούδια.

Τὰ λουλούδια πέρασαν,
ἦλθαν χιόνια, ἦλθαν πάγοι.
Καὶ πεινᾷ ὁ ζίζικας,
καὶ δὲν ἔχει, τί νὰ φάγῃ.

Ἐρχετ' εἰς τὸν γείτονα,
τὸ προβλεπτικὸ μυρμηκί,
καὶ ζητεῖ βοήθειαν,
ἓνα σπόρο ἢ σκουληκί.

Τὸ μυρμηκί ἔκθαμβον
ἔρωτᾷ.—«Καλέ μου γείτων,
δὲν με λές, τί ἔκαμνες
καλοκαῖρι ὅσῳ ἦτον;»

—Τραγῳδοῦσα, φίλε μου
ὅσῳ ἦτο καλὴ ὦρα.
—Τραγῳδοῦσες; εὐγέ σου!
χοροπῆδα λοιπὸν τώρα.

Ἐδίδασκε δὲ μὲ πολὺ καλὸν τρόπον· μᾶς ἔδειχνε τὰ πράγματα, τὰ
ὅποια ἤθελε νὰ μας διδάξῃ· ἐζήτηε δὲ ὄχι μόνον νὰ τα βλέπωμεν, ἀλλὰ
καὶ νὰ τα ἐξετάζωμεν. Μᾶς ὠδήγει συχνάκις ἐπάνω εἰς τοὺς λόφους·
ἀπ' ἐκεῖ μᾶς ἐδίδασκε, τί εἶναι ὄριζον, τί εἶναι νῆσος, τί ἀκρωτήριον,
τί κόλπος, τί πορθμὸς, καὶ πῶς νὰ διακρίνωμεν τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ
ὄριζοντος. Μᾶς ἐδίδασκε κατὰ πρῶτον νὰ γνωρίζωμεν τὴν πόλιν μας·
Ἦρχιζε δὲ ἢ ἀπὸ τὴν οἰκίαν ἐκάστου μαθητοῦ, ἢ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.
Ἐπειτα μᾶς ὠδήγει εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως καὶ μᾶς ἐδίδασκε νὰ δια-
κρίνωμεν τὰς διαφόρους τῆς νήσου μας θέσεις καὶ ἐξοχάς, καὶ τὰ τρι-
γύρω μας μέρη. Ὅταν ἦτο ὠραία ἑσπέρα, εἰδείκνυε τὰ βουνὰ τῆς Εὐ-
βοίας καὶ μᾶς ἔλεγεν, ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς πρὸς δυσμὰς κεῖται ἡ Κύμη· μᾶς
εἰδείκνυε τὴν Χίον, τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης, τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς
Ἀσίας, τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον καὶ τοὺς τριγύρω τόπους.

Ἐκάμναμεν συχνοὺς περιπάτους εἰς τὰς ἐξοχάς· ἐκεῖ συνέλεγε βότανα
καὶ μᾶς ἐδίδασκε, πῶς νὰ διακρίνωμεν αὐτά, καὶ εἰς τί χρησιμεύουσι.
Μᾶς εἰδείκνυε τὰς ῥίζας, τὸν κορμὸν, τοὺς κλάδους καὶ τὰ φύλλα τῶν
φυτῶν καὶ μᾶς ἐξήγει, πῶς αὐτὰ τρέφονται καὶ αὐξάνουσι. Ὅταν ἐξηρ-
χόμεθα εἰς τὴν ἐξοχήν, ἐξήταζε τὴν γῆν προσεκτικῶς, καὶ τοὺς λίθους,

καὶ τοὺς βράχους, καὶ τὰς ρευματίας· ὠμοιάζει πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἔχασε κανὲν πολῦτιμον πρᾶγμα, καὶ ἐζήτει νὰ το εὔρη.

Ὅταν μᾶς ἐδίδασκε τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων μας Ἑλλήνων, ὅλοι οἱ μαθηταὶ εἶχον τοὺς ὀφθαλμούς των καρφωμένους ἐπάνω του καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν ἤκουον τοὺς λόγους του. Διηγείτο δὲ εἰς ἡμᾶς τοὺς καλοὺς καιροὺς τῆς Ἑλλάδος, τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμε κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν νὰ τὴν κυριεύσωσι, καὶ τὴν ὑποδουλώσωσιν· ἐπὶ δὲ καὶ ἐθαύμαζε τὴν ἀνδρείαν, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλοτε πάλιν μᾶς διηγείτο τοὺς κακοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος· μᾶς ἔλεγεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὰ χρήματα καὶ ἀπὸ φθόνον ἐπολέμησαν ἀναμεταξύ των, ἐξησθένθησαν, ἐνικήθησαν ἀπὸ διάφορα ἔθνη καὶ ὑπεδουλώθησαν. Ἐνῶ δὲ διηγείτο τὰς δυστυχίας τῆς Ἑλλάδος, ἐβούρκωνον οἱ ὀφθαλμοὶ του πολλάκις καὶ ἔκαμνε καὶ ἡμᾶς νὰ κλαίωμεν. Εἶχε δὲ τὸσον μέγα μῖσος πρὸς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐγένετο κατακόκκινος ἀπὸ τὸν θυμὸν του, ὅταν μᾶς διηγείτο τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλλάς ἔπασχε τὸσους χρόνους. «Τριακόσια ἔτη, ἔλεγεν, εἶναι ἡ πατρίς μας εἰς τὴν δουλείαν.» «Ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, ἔλεγεν ἄλλοτε, τὰ ὁποῖα ἐξουσίασαν τὴν Ἑλλάδα, κανὲν ἄλλο δὲν ἔπραξε καὶ πράττει χειρότερα κακὰ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Πότε θὰ σηκωθῇ ἡ Ἑλλάς κατὰ τῶν τυράννων της καὶ θὰ ζητήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της;»

Συχνὰ δὲ ἐκάθητο παράμερα καὶ ἔβλεπε τὴν θάλασσαν καὶ ἐτραγώδει μὲ λυπηρὸν σκοπὸν διάφορα τραγούδια καὶ ἔκλαιεν. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη καὶ τῶρα αὐτοὺς τοὺς στίχους·

«Τὰ ρόδα, τὰ τριαντάφυλλα τῆς ἀνοιξὸς καμάρι·
«τὰ λούλουδα, οἱ ζέφυροι, ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι,
«Χάνουν τὴν εὐμορφάδα τους 'στὴ σκλαβωμένη γῆ.
«Ἔτσι κ' ἐδῶ ἀνθίζανε τὰ θέλητρα, τὰ κάλλη·
«Μιὰ ἡμέρα ἡ πατρίδα μας ἦτον λαμπρά, μεγάλη,
«Καὶ πῶς τὴν ἐφαρμάκωσεν ἡ μαύρη ἡ σκλαβιά.»

Συχνάκις ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν εἰς τὸ κελλίον του οἱ δημογέροντες καὶ προῦχοντες τῆς νήσου· μετ' αὐτῶν δὲ συνωμίλει κρυφίως πολλὴν ὥραν. Ἐκ τῶν συχνῶν δὲ τούτων καὶ κρυφίων συνομιλιῶν καὶ ἀπὸ μερικῶν λόγους, οἱ ὅποιοι τοῦ διέφευγον εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας, εἶχομεν ἐννοήσει, ὅτι ἐκοπίαζε πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς

Ἑλλάδος· ἔπειτα ἔμαθον, ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἑταιρείαν μυστικὴν. Ἐλάμβανε δὲ συχνάκις καὶ ἐπιστολάς καὶ ξένας ἐφημερίδας καὶ ἔλεγε τὰς εἰδήσεις εἰς τοὺς δημογέροντας.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ καλὸς καὶ ἐνάρετος διδάσκαλός μου. Τώρα πρὸ πάντων ἐνθυμοῦμαι τὰ καλὰ, τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθην παρ' αὐτοῦ. Ἐμαθον νὰ σκέπτομαι, καὶ εἰς τὰς συμβουλὰς του καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν του ὀφείλω τὴν σωτηρίαν μου. Τόσον δὲ σέβας καὶ ἀγάπην εἶχον πρὸς αὐτόν, ὥστε ἀκόμη καὶ τῶρα διατηρῶ τὴν εἰκόνα του ἀμετάβλητον εἰς τὴν καρδίαν μου· μοὶ φαίνεται, ὅτι ἀκούω ἀκόμη τοὺς χρυσοὺς του λόγους. Ὠνομάζετο δὲ ὁ μακαρίτης, Νικόδημος, καὶ ἐφονεύθη εἰς τὰ Ψαρά, ἐνῶ ἐπροσπάθει νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ξηράν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς πατρίδος μου ἦσαν ναυτικοί, πολὺ δ' ὀλίγοι ἦσαν βοσκοὶ καὶ παντοπῶλοι. Οἱ θαλασσινοὶ ἦσαν ἐκεῖ εἰς μεγίστην τιμὴν καὶ οἱ γονεῖς θεώρουν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ ἴδωσι τοὺς υἱοὺς των πλοιάρχους. Ὁ πατήρ μου ἦτο ὁ μόνος ἔμπορος τῆς νήσου, ἀλλ' εἶχεν ἐξ ἀδελφῶν μεγαλειτέρους, ὅλους θαλασσινοὺς. Ὁ πάππος μου μὲ τὴν βίαν τὸν ἔκαμεν ἔμπορον, διότι ἐφρόνει, ὅτι καὶ τὸ ἐμπόριον εἶναι ἀναγκαῖον· ἤθελε δὲ γὰρ τὸν κρατῆ εἰς τὰ Ψαρά διὰ νὰ τὸν ἔχη σύντροφον εἰς τὰ γηρατειά του.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐξ ἀνάγκης ἐδόθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἡ νῆσός των ἦτο μικρά, πετρώδης καὶ ἄκαρπος, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ζῶσι διὰ τῆς γεωργίας. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ἔβλεπον πάντοτε τὴν θάλασσαν, τὴν συνήθισαν καὶ ἔλαβον πολλὴν κλίσιν εἰς αὐτήν. Ἐχει καὶ ἡ θάλασσα τὰ καλὰ τῆς· πολλάκις μάλιστα, ὅταν εἶναι γαλήνη, εὐχαριστεῖ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὴν βλέπουσι καὶ τὴν ταξειδεύουσιν.

Ὁ διδάσκαλος τὸ καλοκαίριον ὅλους τοὺς μαθητάς, μικροὺς καὶ μεγάλους, ὠδήγει εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐδίδασκε, πῶς νὰ κολυμβῶσιν. Ὅλοι οἱ Ψαριανοὶ ἤξεύρομεν νὰ κολυμβῶμεν· ἦτο γενικὴ συνήθεια τὸ κολύμβημα καὶ περιεφρονεῖτο ὅστις δὲν ἤξευρε νὰ κολυμβᾷ ταχέως καὶ τεχνικῶς. Ἐμανθάνομεν ὅλα τὰ εἶδη τοῦ κολυμβήματος, καὶ εἰμεθα τόσον καλοὶ κολυμβηταί, ὥστε μᾶς ὠνόμαζον θαλασσοπούλια.

Ἐστεκόμεθα δὲ ὅλοι εἰς τὴν γραμμὴν καὶ ἅμα ἐδίδετο τὸ σημεῖον, ἐπίπτομεν συγχρόνως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπροσπαθοῦμεν, τίς νὰ πε-

ράση τὸν ἄλλον. Ἄλλοτε πάλιν ἐπίπτομεν ἀπὸ τῶν βράχων καὶ τῶν καταστροφμάτων καὶ τῶν ὑψηλῶν ἰσθμῶν τῶν πλοίων εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἠὺχαριστούμεθα νὰ μᾶς κτυπῶσι τὰ κύματα. Ἐβουτούσαμεν ὅλοι διὰ μιᾶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐκάμνομεν τὸ λεγόμενον μακροβοῦτι· ἐπληνεῖτο δὲ ὅστις ἤθελεν ὑπάγει μακρύτερα καὶ ὅστις ἐξήρχετο τελευταῖος ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν. Ἄλλοτε δὲ ἐβουτούσαμεν μὲ τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ βαθέα καὶ ἐφθάνομεν εἰς τὸν πάτον τῆς θαλάσσης· ἀπ' ἐκεῖ δὲ ἐλαμβάνομεν εἰς τὴν χεῖρά μας πέτραν, ἢ ἄμμον, ἢ φύκος, εἰς σημεῖον, καὶ ἀνηρχόμεθα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τοῦτο ὠνομάζομεν σημάδι. Συνηθίζομεν δὲ εἰς τὸ κολύμβημα νὰ φέρωμεν ἐπὶ τῶν ὤμων μας, ὡς φόρτιον, ἄλλον παιῖδα, καὶ νὰ τον ἐκβάλλωμεν ἀπὸ τὸ πέλαγος εἰς τὴν ξηράν.

Τὸ κολύμβημα ἦτο εἰς ἡμᾶς ἢ καλλιτέρα διασκεδάσις· ὅλοι οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου ἀνέμενον ἀνυπομότως, πότε θὰ ἔλθῃ Κυριακή, ἢ ἄλλη ἑορτή, διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἀγαπητὴν μας θάλασσαν. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ καὶ τὰ κοράσια ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ κολύμβημα. Ἐπήγαινον εἰς τόπον χωριστόν, εἰς τὸν κάτω αἰγιαλόν, ὅπου ἦτο ἐκκλησιδίων τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, καὶ ἐκεῖ ἐκολύμβων μόναι των· ἦτο δὲ ἐκεῖ εἰς τὴν παραλίαν ἕν σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέβαλλον τὰ ἐνδύματά των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλας εὐχαριστήσεις εἶχομεν ἐκ τῆς θαλάσσης· ἐκ τῶν βράχων ἐξεκολλῶμεν διὰ μικρῶν μαχαιρίων ὠραίας καὶ μεγάλας πεταλίδας· ἄλλοτε πάλιν ἐντὸς τῆς ἁμμου εὐρίσκομεν μικρὰ καθούρια, ὀνομαζόμενα ἁμμοδοκαβούρια· ἄλλοτε συνελαμβάνομεν, ἐνῶ ἀνέβαινον ἐπάνω εἰς τὰς πέτρας, ἢ καὶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, πολλὰ εἶδη καθουρίων, τὰ ὁποῖα διέφερον ἀναμεταξύ των κατὰ τὸ χρῶμα καὶ κατὰ τὸ μέγεθος. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ πετροκάβουρα, τὰ ὁποῖα διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὰ δόντια καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀγῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι κατακόκκινα. Οἱ ἄλιεις πολλάκις ἐπλαναν εἰς τὸ πέλαγος διὰ τῶν δικτύων καθούρια πολὺ μεγάλα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ εἶναι μαλλιάρα, ὀνομάζονται μαλλιάροκαβούρια.

Εἰς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα τοῦ αἰγιαλοῦ συνελαμβάνομεν πολλάκις διὰ τῶν χειρῶν γαρίδας, αἵτινες εἶναι νόστιμοι καὶ τὰς ἐτρώγομεν ὡμὰς, ἀφοῦ ἐπετούσαμεν τὴν κεφαλὴν. Εἰσηρχόμεθα δὲ εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ

ἐστεκόμεθα ἐπάνω εἰς τὴν λέμβον καὶ ἀνεσύρομεν διὰ καλαμίου μεγάλους καὶ μαύρους ἀχινοῦς· εἰς τὸ ἄκρον δὲ τοῦ καλαμίου ἦτο δεμένον στυπίον, ἢ μαλλίον, καὶ εἰς τοῦτο ἐνεπλέκοντο αἱ ἄκανθαί των.

Ὅτε δὲ ἦτο γαλήνη συνελαμβάνομεν διὰ κονταρίων στρεῖδιζα τῆς λάσπης καὶ στρεῖδιζα τῶν πετρῶν, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ τοῦ σχήματος λέγονται γαῖδουρόποδα. Εἶχον δὲ τὰ κοντάρια εἰς τὸ ἄκρον πλέγμα σιδηροῦν, ὅμοιον μὲ τὸ κοῖλον τῆς χειρός. Ἄλλοτε πάλιν ἐξεκολλῶμεν ἐκ τῶν πετρῶν μύδια, καλογνώμας, καὶ ἀχιβάδας.

Ὡραία δὲ ἦτο καὶ ἡ ἀλιεία τῶν ὀκταποδίων, καὶ τῶν πιννῶν καὶ σουπιῶν. Τὰ ὀκταπόδια ἐφονεύομεν μὲ τὸ καμάκιον. Τὰς πίννας συνελαμβάνομεν εἰσάγοντες εἰς τὸ ἀνοικτὸν αὐτῶν ὄστρακον σιδηροῦν ὄργανον κυρτὸν καὶ μακρουλόν· ὅταν δὲ ἡ πίννα ἤσθάνετο, ὅτι σῶμα ξένον εἰσήρχετο, ἀμέσως ἐκλείει καὶ τὰ δύο τῆς φύλλα καὶ οὕτως τὴν ἐσύρομεν ἐπάνω. Τὰς σουπιὰς ἐπιάνομεν πρὸ πάντων ἐν καιρῷ νυκτός, ἀνάπτοντες δᾶδας, καὶ παραπλέοντες ἐπὶ λέμβου βραδέως τὴν παραλίαν. Ἐρρίπτομεν δὲ εἰς τὴν θάλασσαν, δεδεμένην διὰ λεπτοῦ σχοινίου, ξυλοσουπιάν, τὴν ὁποῖαν ἐσύρομεν ἐκ τῆς πρύμνης. Τὴν ξυλοσουπιάν ἄμα βλέπη ἢ ζωντανὴ σουπιὰ ὅτι φεύγει, ὀρμᾷ καὶ κᾶθεται ἐπάνω εἰς αὐτήν, καὶ τότε συλλαμβάνεται διὰ τῆς ἀπόχης.

Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ἀλιείας ὠνομάζομεν περφάνι, διότι ἠνάπτομεν δαδία καὶ διὰ τοῦ φωτός προσεικνύομεν. Καὶ ἀστακοὺς πολλοὺς ἐφαρεύομεν εἰς τὴν θάλασσαν, εἴτε διὰ καμακίων, εἴτε διὰ δικτύων· βλέποντες οἱ ἀστακοὶ ὀψάρια πιασμένα εἰς τὰ δίκτυα, τρέχουσιν, ἵνα τὰ συλλάβωσι καὶ φάγωσιν, ἀλλὰ τότε καὶ αὐτοὶ συλλαμβάνονται εἰς αὐτά.

Καὶ ἡ ἀλιεία τῶν ἰχθύων πολλὰς καὶ διαφόρους παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς εὐχαριστήσεις. Μὲ τὴν ἀπόχην, ἣτις εἶναι εἶδος δικτύου ὁμοίου πρὸς σάκκον κρεμάμενον ἐκ κονταρίου λεπτοῦ, ἢ μὲ τὸν πεζόβολον, συνελαμβάνομεν τὰ μικρότατα ψαράκια, ὀνομαζόμενα ἀθερίνας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' εἰς βαθύτερα ὀλίγον ὕδατα, συνελαμβάνομεν σμαρίδας, σαρδέλλας, καὶ ἄλλα μεγαλείτερα, ἦτοι γούπας, κεφαλόπουλα, πέρκας καὶ σπάρους. Μὲ τὰ δίκτυα, ἢ μὲ τοὺς κρούτους, οἱ ὁποῖοι εἶναι καλάθια πλεκτὰ ἔχοντα σχῆμα σχεδὸν στρογγύλον μὲ στενὸν πρὸς τὰ ἄνω λαιμόν, ἢ μὲ καλάμια φέροντα εἰς τὸ ἄκρον μεταξίνης κλωστῆς ἀγκιστρον σκεπασμένον μὲ δόλωμα, συνελαμβάνομεν σκορπίους, γλώσσας, μελανούρια, κεφάλους, λυθριτάρια, μαρμυπόγια (τριγύλας), σκομβρία. Τὰ μεγαλείτερα τέλος παιδία συνώδεον τοὺς γονεῖς των ἐντὸς λέμβων ἢ ἀλιευ-

τικῶν πλοιαρίων και ἐψάρευον διὰ τῆς ἀπειτογῆς, τῆς συρτῆς και τῆς καθετῆς. Ἐγνωρίζομεν ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων, και ἠδυνάμεθα ἀπὸ μνήμης νὰ εἴπωμεν τὰ γνωρίσματα αὐτῶν και τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον πιάνονται.

Ἄλλὰ και ἄλλας προσέτι τέρφεις παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς ἡ θάλασσα· ἐλαμβάνομεν μὲ τὴν ἄδειαν τῶν γονέων μας τὰς μικρὰς λέμβους τῶν πλοίων και ἐκώπηλατοῦμεν, προσπαθοῦντες, τίς νὰ περάσῃ τὸν ἄλλον· ἄλλοτε πάλιν ἐβάλλομεν εἰς τὰς λέμβους μικρὰ πανία και ἐλοξοδρομοῦμεν (ἐκάμνομεν βόλτας) ἐντὸς και ἐκτὸς τοῦ λιμένος. Πολλάκις δὲ ἐστοιχηματίζομεν ἀναμεταξὺ μας, ἢ ἡ δημογεροντία προσδιώριζε τὸ βραβεῖον, και τότε πολλοὶ λέμβοι παρέτρεχον, και ὅποια ἔφθανε πρώτη εἰς τὸ ὠρισμένον σημεῖον, τὸ ἐκέρδιζε. Τότε τὸ θέαμα ἦτο λαμπρὸν, ἄνδρες, γυναῖκες και παιδιά κατέβαινον εἰς τὸ παραθαλάσσιον και ἔβλεπον. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λεμβοδρομίας ἐφώναζεν ὁ κῆρυξ τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ, και ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν τὸ βραβεῖον τῆς δημογεροντίας· ὅλοι δὲ οἱ Ψαριανοὶ ἐπήνουν εἰς τὰς οἰκίας των και εἰς τὴν ἀγορὰν τὸν νικητὴν.

Ἐν καιρῷ δὲ χειμῶνος ἐγυμναζόμεθα και εἰς τὴν ξηρὰν εἰς διάφορα τοῦ σώματος γυμνάσια. *Παρετρέχομεν, ἔρριπτομεν τὴν πέτραν, ἐπηδῶμεν τὰς τρεῖς, και ἐπαιίζομεν διάφορα παιγνίδια.* Μὲ τὰ γυμνάσια δὲ ταῦτα ἐνεδυναμώνομεν και τὸ σῶμα, και τοὺς ὀφθαλμοὺς και τὰ ἄλλα αἰσθητήρια. Διὰ τῶν τοιούτων δὲ ἀσκήσεων και παιγνιδίων ἀπεκτῶμεν *εὐκινησίαν και ταχύτητα.* Πολλάκις δὲ τοῦ ἔτους μετέβαινον εἰς τὴν ἐξοχὴν οἱ μεγαλύτεροι τὴν ἡλικίαν μαθηταὶ και ἔρριπτον ἀπὸ μακρὰν εἰς τὴν σκοποβολὴν μὲ ὄπλα, τὰ ὅποια ἐχορήγει ἡ δημογεροντία. Ἦτο δὲ τὸ σημάδι σανίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν διαγεγραμμένοι κύκλοι διαφόρου μεγέθους ὁ εἰς ἐντὸς τοῦ ἄλλου, και εἶχον τὸ αὐτὸ κέντρον· ὅστις δὲ ἐκτύπα τὸν μικρότατον κύκλον, τὸν ὁποῖον ὁ διδάσκαλος ὠνόμαζε «*καρδίαν τοῦ Τούρκου*», ἐκεῖνος ἐλάμβανε βραβεῖον ἔν τουφέκιον. Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν δὲ τοῦ Νικολάου Σπανοῦ, ἐμανθάνομεν τὸν βηματισμὸν και τὰ ἄλλα γυμνάσια και ἐνίοτε συνεκροτοῦμεν *πλαστὰς μάχας.* Ἦτο δὲ ὁ Σπανὸς *λοχαγὸς* τοῦ μεγάλου *Ναπολέοντος*, και εἶχεν ἐκστρατεύσει μαζί του εἰς Αἴγυπτον. Οἱ παῖδες ἔμενον εἰς τὸ σχολεῖον μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας των, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπήγαινον ὡς ναῦται εἰς τὰ πλοῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ὁ πατὴρ μου, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἦτο ὁ μόνος ἔμπορος τῆς νήσου μας, και εἰς τὸ κατάστημά του συνήρχοντο οἱ δημογέροντες και προὔχοντες. Ἐκεῖ ἔφερον ὁ Νικόδημος και ὁ Σπανὸς διαφόρους ξένας ἐφημερίδας, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον διὰ τοῦ ἐν Χίῳ προξένου τῆς Γαλλίας, και ἀνεκοίνουν ἀναμεταξὺ των τὰς νέας εἰδήσεις τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ πολλάκις οἱ δημογέροντες συνεσκέπτοντο και περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ τόπου και ἐδίκαζον και αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις.

Ἐκεῖ πρὸς τούτοις ἤρχοντο οἱ ἐπιστρέφοντες μὲ τὰ πλοῖα των πλοίαρχοι και διηγοῦντο τὰ κέρδη των, τὰ ταξιδιὰ των, τὰς κακοπαθείας των και τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης. Τὸ κατάστημα τοῦ πατρὸς μου μεταβάλλετο κατὰ τὰς περιστάσεις, εἴτε εἰς *λέσχην*, εἴτε εἰς *βουλευτήριον*, εἴτε εἰς *δικαστήριον*.

Ἦμην τότε δεκαεξ ἔτων, ὅτε ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου. Ἐφαινόμην ὅμως ὡς εἰκοσαέτης. Τὰ γυμνάσια τῆς ξηρᾶς και τῆς θαλάσσης πολὺ με εἶχον ἀναπτύξει. Εἶχον ἀνάστημα ἀνδρός, αἰ δὲ χεῖρές μου, οἱ πόδες μου, και τὸ στῆθός μου ἦσαν ἰσχυρότατα και καρτερικώτατα. Ἐλάμβανον διὰ τῶν χειρῶν μου δύο σφαῖρας σιδηρᾶς, ἐκάστην βάρους ἐνὸς στατήρος, και ἀκόπως ἔφερον αὐτὰς ἐπὶ πολὺ διάστημα. Διέτρεχον εἰς ἔν τέταρτον τῆς ὥρας διάστημα, τὸ ὁποῖον ἄλλος, ἂν ἐβάδιζε τακτικῶς, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ το διατρέξῃ εἰς ὀλιγώτερον τῆς ὥρας. Ὅτε εἰς τὸν ὄχι ἀσφαλῆ λιμένα τῆς νήσου ἐσηκῶνετο τρικυμία και τὰ κύματα ὑψώνοντο ὡς βουνά, μόνος ἐγώ, ἐντὸς μικρᾶς λέμβου, ἔφθανον ἀσφαλῶς εἰς τὸ βαθέως ἠραγμένον πλοῖον, και συνωμίλουν μὲ τοὺς ναῦτας. Αἰ χεῖρές μου, γεμάται ἀπὸ κάλους, ἤλανον και τὰ δύο κωπία τῆς μεγάλης λέμβου μὲ πολλὴν εὐκολίαν και τάξιν. Ἀνέβαινον δὲ εἰς τὸ ὑψηλότατον μέρος τῶν ἰστῶν τῶν μεγάλων πλοίων ταχύτατα, και ἔλυον ἐκεῖ τὸν *παπαφίγκον* και πάλιν τὸν ἔδεον, και ὅταν ἀκόμη ἐφύσα δυνατὸς ἄνεμος.

Διὰ τὴν ἐπιτηδειότητά μου αὐτήν μὲ ἐθαύμαζον οἱ συμπολιταὶ μου και μὲ ἐπήνουν· ἔλεγον δὲ ὅτι θὰ γίνω *κάλλιστος καὶ πλοίαρχος.* Πολλάκις εἶχον λάθει τὸ βραβεῖον εἰς τὴν σκοποβολὴν· τόσον δὲ καλῶς εἶχον συνηθίσει νὰ κτυπῶ τὴν *καρδίαν τοῦ Τούρκου*, ὥστε ὁ *λοχαγὸς* Σπανὸς, ὁ διευθύνων τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσματα, δὲν με ἐδέχετο πλέον

εἰς τὸν διαγωνισμόν. Ὡσαύτως μὲ ἐξήρσαν καὶ ἀπὸ τὴν λεμβοδρομίαν, διότι δὲν ἄφινον ἄλλον νὰ κερδίση τὸ στοίχημα.

Τὰ προτερήματά μου δὲ ταῦτα μόνος ὁ πατήρ μου οὔτε τὰ ἐθαύμαζεν, οὔτε τὰ ἐπήνει. Δὲν ἤθελε νὰ με κάμη ναυτικόν, διότι εἶχε ἀποστροφὴν εἰς τὴν θάλασσαν. Μίαν φορὰν εἶχε ταξειδεύσει ὡς ἐπιβάτης, ἐπὶ πλοίου μικροῦ, ἕως εἰς τὴν Σμύρνην, ἐκινδύνευσεν ὁμως νὰ πνιγῇ ἀπὸ τρικυμίαν, ἣτις ἐξαίφνης εἶχε σηκωθῇ, καὶ ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος εἰς τὴν ξηράν. Ὅτε δὲ ἐπέστρεφεν εἰς τὰ Ψαρά, ὡς μας ἔλεγε πολλάκις, πρὶν μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἠγόρασε πρότερον μεγάλην λαμπάδα καὶ ὑπῆγε καὶ τὴν ἤναψεν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον· παρήγγειλε δ' ἔπειτα εἰς ἓνα χρυσοχόον καὶ τῷ κατεσκεύασεν ἕξ ἀργύρου ἓν πλοῦριον εὐρισκόμενον ὡς εἰς τρικυμίαν, μὲ σπασμένον κατάρτι καὶ χωρὶς τιμόνι, καὶ το ἐκρέμασεν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου.

ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ὙΛΗΣ

Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

1. Αἱ γενικαὶ ὑποθέσεις πρὸς διαπραγματεύειν τῆς ὕλης ἔχουσιν ἤδη ἐκτεθῆ ἐν τῷ ὁδηγῷ τοῦ πρώτου ἔτους (σ. κ'—κδ'). Ἡ ὕλη, ἣτις εἶναι δεδομένη εἰς ἕκαστον μάθημα διαχωρίζεται εἰς μικρὰ μέρη, εἰς τὰς λεγομένας μεθοδικὰς ἐνότητας. Ἄλλ' ἐκάστη μεθοδικὴ ἐνότης ἐκτελεῖται κατὰ τὰ πέντε μορφωτικὰ τοῦ πνεύματος στάδια.

2. Τὸ νέον δύναται νὰ προσφερθῇ εἰς τὰ παιδία ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸ δεύτερον μορφωτικὸν στάδιον. Ἄλλ' ἡ διήγησις δύναται (καὶ τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον προτιμᾶται, διότι ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν παιδίων διὰ τούτου τοῦ τρόπου διαφερόντως προάγεται) καὶ βοηθεῖα τοῦ διδασκάλου ὑπὸ τῶν παιδίων αὐτῶν νὰ γίνηται.

3. Ἴνα δὲ μὴ μετὰ τῆς ὑπὸ τῶν παιδίων διηγήσεως ἀποκλείηται τὸ ἔργον τοῦ διδάσκειν καὶ δὲν γίνεται μετ' ἐντελείας, πρέπει ἐπὶ τούτου διαφερόντως νὰ ἐξαίρηται. Διὰ τοῦτο πρόκειται μάλιστα, οἱ παῖδες νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν προσφερομένην καὶ ἐξεραζομένην ὕλην καὶ τὴν γενικὴν ἔννοιαν νὰ παράγωσιν ἐκ τοῦ συγκεκριμένου ὕλικου. Ἡ διαβά-

θυσις γίνεται ἐναυθὰ κάλλιστα ἐν μορφῇ *διαλεκτικῇ*, ὅπου πρέπει τις νὰ προσέχη μόνον, ἵνα προτείνῃ ὡς πρὸς τοῦτο ἐνδιαφερούσας ἐρωτήσεις. Τὸ κείμενον τοῦ Ἀποστόλου πολυειδῶς δύναται νὰ συνδράμῃ τὸν διδάσκαλον εἰς τὸ διαλογικὸν εἶδος.

4. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατατάσσονται αἱ ἠθικοθρησκευτικαὶ προτάσεις, αἵτινες, ὅσον ἐγγωρεῖ, ἀνυψοῦνται εἰς ῥήσεις γραφικὰς. Διὰ τοῦτο πρέπει φυσικῶς νὰ προσέχωμεν πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἠθικοθρησκευτικοῦ ὕλικου τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους. Ἡ ἐπισκόπησις ἐπὶ τοῦ ὅλου τοῦ εἰς τὰ δύο πρώτα τοῦ σχολείου ἔτη ἐπεξεργασμένου ὕλικου γίνεται ἐν τῷ τέλει τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

5. Ἐν τοῖς ἐξῆς παρέχομεν διὰ βραχέων συνοψισμένον τὸ ἠθικοθρησκευτικὸν ὕλικόν, τὸ ὅποῖον προσφέρεται ἐν συνδέσει μετὰ τῶν κεχωρισμένων κεφαλαίων τῆς τοῦ Ἀποστόλου διηγήσεως πρὸς διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν. Ἡ ἐν τοῖς καθέκαστα προπαρασκευῇ ἀφίεται φυσικῶς εἰς τὸν διδάσκοντα, διότι ἡμεῖς σκοποῦμεν ἐν τῷ σχολικῷ τούτῳ ἔτει βοηθήματα μόνον νὰ δώσωμεν αὐτῷ εἰς τὰς προπαρασκευὰς του, ἵνα κανονίσωμεν ὀλίγον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μελέτην καὶ αὐτενέργειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ ἰληψις τῆς ὕλης.

Τὴν ὅλην ὕλην Ἀποστόλου τοῦ Θαλασσινοῦ διειλομεν εἰς ΜΑ' κεφάλαια, ὧν ἡ περίληψις ἔχει ὡς ἐξῆς.

Κεφάλαιον Α'. 1) Ἡ γέννησις τοῦ Ἀποστόλου συμπίπτουσα καθ' ἡν ἡμέραν ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Νικολάου. 2) Πῶς θεωροῦσιν οἱ ναυτικοὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ πῶς σέβονται αὐτόν. (Προλήψεις τῶν Ψαριανῶν). 3) Πόθεν κατήγετο ὁ πάππος τοῦ Ἀποστόλου, καὶ διατί ἔφυγεν ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ μετέβη εἰς τὰ Ψαρά; 4) Περὶ τῶν Ψαρῶν· ὅποια τις δηλαδὴ νῆσος εἶναι. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πάππου του καὶ τῶν γονέων του. Τίς συνήθεια ὑπάρχει εἰς τὰ Ψαρά;

Κεφάλαιον Β'. 1) Πῶς ἀνετρέφοντο καὶ ἐδιδάσκοντο τὰ παιδία τῶν Ψαριανῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Τὸ καλὸν παράδειγμα, τὰ γράμματα. 2) Διδασκαλία τῶν μύθων. Ὁ Ζίζικας (τέτιξ). 3) Πατριδογραφικὰ

καὶ πραγματογνώστικὰ μαθήματα. 4) Ἡ διδασκαλία. Τὸ τραγοῦδι τῆς σκλαβιάς. Ὁ Νικόδημος εἰργάζεται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τὸν Νικόδημον. Ἐνδοξος θάνατος τοῦ Νικόδημου.

Κεφάλαιον Γ'. 1) Τίνα ἔργα εἶχον οἱ Ψαριανοί. Ποῖον εἶχε παρ' αὐτοῖς πλείονα τιμὴν. Διὰ τί ὁ πατὴρ τοῦ Ἀποστόλου ἔγεινεν ἔμπορος. 2) Αἴτιον τῆς ἀγάπης τῶν Ψαριανῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. 3) Τὸ κολυμβημα ἦτο ἐν κοινῇ χρήσει παρὰ τοῖς Ψαριανοῖς. Τὰ διάφορα εἶδη τοῦ κολυμβήματος. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐκολυμβῶν.

Κεφάλαιον Δ'. 1) Αἱ ἐκ τῆς θαλάσσης τέρψεις. Ἡ ἀλιεῖα τῶν πεταλίδων, τῶν καθουρίων. 2) Ὡσαύτως ἡ ἀλιεῖα τῶν γαριδῶν, τῶν ἐχίνων, τῶν στρειδίων, τῶν πινῶν καὶ ἀστακῶν. 3) Ἡ ἀλιεῖα τῶν διαφόρων ἰχθύων. 4) Ἡ λεμβοδρομία, αἱ σωματικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις ἢ σκοποβολή.

Κεφάλαιον Ε'. 1) Τίνες συνήρχοντο εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατὰστημα τοῦ Ἀποστόλου καὶ τί ἐκεῖ ἐπράττετο; 2) Σωματικὰ προτερήματα τοῦ Ἀποστόλου. Τόλμη αὐτοῦ. Γνώμη τῶν Ψαριανῶν περὶ τοῦ Ἀποστόλου. Ἐξαιρεῖται τῆς σκοποβολῆς καὶ τῆς λεμβοδρομίας. 3) Ὁ πατὴρ του μόνος δὲν ἐπῆνει τὰ προτερήματα τοῦ Ἀποστόλου. Αἰτία τῆς ἀποστροφῆς τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν θάλασσαν.

Κεφάλαιον ΣΤ'. Ὁ Ἀποστόλος προσλαμβάνεται εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατὰστημα τοῦ πατρὸς του. Κλίσις καὶ ἐπιθυμία τοῦ Ἀποστόλου. 2) Αἱ διηγήσεις τῶν ναυτικῶν αὐξάνουσι τὴν κλίσιν τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ τί ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ναυτικός. 3) Διηγήσεις τῶν ναυτικῶν περὶ πειρατῶν. Οἱ Ψαριανοὶ ἦσαν καταδρομεῖς. Τί ἔπραξαν οἱ καταδρομεῖς Μανώλαρος καὶ Σαρρηγιάννης.

Κεφάλαιον Ζ'. 1) Τὸ ναυτικὸν τῶν Ψαριανῶν. Διὰ τί τὰ μεγάλα πλοῖα τῶν Ψαριανῶν ἦσαν πολεμικῶς ἐξοπλισμένα; 2) Ποῦ ἐταξίδευον τὰ μικρὰ πλοῖα τῶν Ψαριανῶν; Περὶ τῶν θαλασσοδανείων. Περὶ τῆς τιμιότητος τῶν Ψαριανῶν. 3) Τὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐργασίας τῶν Ψαριανῶν.

Κεφάλαιον Η'. 1) Διὰ τί ἔπασχε καὶ ἐμαραίνετο ὁ Ἀποστόλος; 2) Ὁ Πατὴρ ζητεῖ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν υἱὸν του ἀπὸ τὴν θάλασσαν. 3) Ἡ συγκίνησις τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἡ μεταμέλεια αὐτοῦ.

Κεφάλαιον Θ'. 1) Ἡ ἐπιθυμία τῆς θαλάσσης καταλαμβάνει ἰσχυρῶς τὸν Ἀποστόλου. Ὁ πατὴρ του ἀποφασίζει νὰ πέμψῃ αὐτὸν εἰς

ταξείδιον μετὰ τοῦ θείου. Συμβουλαὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν Ἀποστόλου, μέλλοντα νὰ ταξιδεύσῃ. 2) Τὰ δάκρυα τῆς μητρὸς καὶ δεήσεις αὐτῆς εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της.

Κεφάλαιον Ι'. 1) Πλοῦς εἰς Χίον. Θέσις αὐτῆς, ὡς πρὸς τὰ Ψαρά, ἔργον τῶν κατοίκων. Ὁμοιότης καὶ σχέσις τῶν Ψαριανῶν καὶ Χίων. Προϊόντα τῆς Χίου. 2) Περὶ μαστίχης· ποῦ γίνεται. Φύσις τῆς χώρας. 3) Γεωγραφικὴ θέσις αὐτῆς· κλίμα· φιλοξενία τῶν κατοίκων.

Κεφάλαιον ΙΑ'. 1) Περιγραφή τῆς μαστίχης. 2) Χρῆσις αὐτῆς. 3) Πληροφορίαι περὶ Χίου.

Κεφάλαιον ΙΒ'. Ὁ Ἀποστόλος ἐπισκέπτεται τὰ σχολεῖα τῆς Χίου. Τὰ ἄξματα τοῦ Κοραῆ. 2) Οἱ μικροὶ μαθηταὶ ἀπαγγέλλουσι μύθους. Ὁ μῦθος τοῦ κόρακος καὶ τῆς ἀλώπεκος. 3) Ὁ Ἀποστόλος ἀπαλλάσσει χριστιανὸν ἀγόμενον εἰς τὴν φυλακὴν. Κίνδυνος αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ΙΓ'. 1) Πλοῦς εἰς Σάμον· ὄρη αὐτῆς· φύσις τῆς χώρας. Τὰ περίεργα ἔργα τῆς τέχνης. 2) Γεωγραφικὴ θέσις αὐτῆς. 3) Χαρακτήρ καὶ ἔργα τῶν κατοίκων· προϊόντα τῆς χώρας. 4) Περιήγησις εἰς τὴν νῆσον. Ὁ διδάσκαλος Κλεάνθης. 5) Ἄσμα αὐτοῦ. Ἐπιστροφή εἰς Ψαρά.

Κεφάλαιον ΙΔ'. 1) Ὁ πατὴρ συμβουλεύει τὸν Ἀποστόλου νὰ γίνῃ πλέον ἔμπορος καὶ ἀφήσῃ τὰ ταξείδια. 2) Μελαγχολία τοῦ Ἀποστόλου. Σκέπτεται νὰ δραπετεύσῃ. 3) Τρικυμία· ἀφίξις ξένου πλοίου εἰς Ψαρά ἕνεκα τῆς τρικυμίας. 4) Ὁ Ἀποστόλος σχετίζεται μετὰ τοῦ πρωρέως. Ὁ πρωρεὺς παρακινεῖ τὸν Ἀποστόλου νὰ ἀφήσῃ τοὺς γονεῖς του καὶ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀποστόλος δέχεται τὴν πρότασιν τοῦ πρωρέως. 5) Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τοὺς γονεῖς του.

Κεφάλαιον ΙΕ'. 1) Ὁ Ἀποστόλος καταλείπει τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ φεύγει. Ἐλεγχὸς τῆς συνειδήσεώς του. 2) Ὁ ἀπόπλους· ἡ μεταμέλεια τοῦ Ἀποστόλου. 3) Ὁ πρωρεὺς δεικνύει τὰ Ἑλληνικὰ πελάγη καὶ νήσους καὶ διηγεῖται τὰ περὶ αὐτῶν. Ὁ φιλελεύθερος χαρακτήρ τοῦ πρωρέως. 4) Τὸ ἄσμα τοῦ Κλέφτη.

Κεφάλαιον ΙΣΤ'. 1) Αἱ Κυκλάδες νῆσοι· ἡ Εὐβοία· τὸ Σούνιον. 2) Τὸ Λαύριον καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς· ὁ Μαραθῶν καὶ ὁ Μιλτιάδης· ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Σαρωνικὸς κόλπος· Σαλαμίς· Αἴγινα· Ἰδρα· Σπέτσα· ὁ Ἀργολικὸς κόλπος καὶ τὸ Ναύπλιον· ὁ Μαλέας καὶ τὰ Κύθηρα. Τὸ Ταΐναρον.

Κεφάλαιον ΙΖ'. 1) Ἡ Σικελία καὶ τὸ ἠφαίστιον αὐτῆς Αἴτνα. Τρικυμία ἐξῶθει τὸ πλοῖον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. 2) Οἱ πειραταὶ προσβάλλουσι

τὸ πλοῖον. Ναυμαχία· θάνατος τοῦ πλοιάρχου· κυρίευσις τοῦ πλοίου. αἰχμαλωσία τοῦ πληρώματος.

Κεφάλαιον ΙΗ'. 1) Κρίσεις τοῦ Ἀποστόλη περὶ τοῦ πρωρέως. 2) Ὁ Ἀποστόλης εἰς τὴν κατοχὴν Ἀλγερίνου ἀλιέως. Ἐφελκύνει τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ διὰ τῆς φιλεργίας καὶ τιμιότητος. 3) Φεύγει μακρὰν τοῦ Ἀλγερίου· σώζεται εἰς πλοῖον Γαλλικόν. 4) Τὸ πλοῖον εἰς τὴν Γουινέαν· ὁ πλοίαρχος ὑπόσχεται νὰ μεταφέρῃ τὸν Ἀποστόλην εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κεφάλαιον ΙΘ'. 1) Τὸ πλοῖον διέρχεται τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ προχωρεῖ εἰς τὸν ὠκεανόν. Ἐντυπώσεις τοῦ Ἀποστόλη καὶ μεταμέλεια αὐτοῦ. 2) Τρικυμία τρομερὰ ἐξωθεῖ τὸ πλοῖον μακρὰν τῆς Γουινέας. 3) Ὁ ἄνεμος καὶ τὰ κύματα προξενουσι πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὸ πλοῖον. Τὸ πλοῖον ἤρχισε νὰ κάμνη νερά. Οἱ ναῦται ζητοῦσι σωτηρίαν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Λόγοι τοῦ Ἀποστόλη πρὸς τὸν Θεόν. 5) Τὸ πλοῖον προσκρούει ἐπὶ ὑφάλου. Οἱ ναῦται καταλείπουσι τὸ πλοῖον καὶ ἐπιβιβάζονται εἰς τὴν λέμβον. Ἡ λέμβος βυθίζεται· οἱ ναῦται πνίγονται· ὁ Ἀποστόλης σώζεται μόνος κολυμβῶν. 6) Ὁ Ἀποστόλης εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. Σκέψεις αὐτοῦ περὶ τῆς σωτηρίας του.

Κεφάλαιον Κ'. 1) Ὁ Ἀποστόλης πλύνει τὰ ὑπὸ τῆς θαλάσσης βεβρεγμένα ἐνδύματά του. 2) Εὐρεσις τροφῆς. 3) Κατασκευάζει κλίνην ἐπὶ τῆς κοιλότητος δένδρου τινός. 4) Ἐξετάζει προχείρως τὴν χώραν. Ὑπνος αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ΚΑ'. 1) Ἐγείρεται ἐκ τοῦ ὕπνου· προσευχὴ αὐτοῦ. 2) Πῶς ἐπινοεῖ νὰ μετρή τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ νήσῳ διατριβῆς του. 3) Τὸ ναυαγῆσαν πλοῖον. Ὁ Ἀποστόλης κολυμβῶν φθάνει εἰς αὐτό. Ἐλεεινὴ κατάστασις τοῦ πλοίου. Θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν τῶν ναυτῶν καὶ τοῦ πλοιάρχου. Ἀνευρίσκει τὸν κύνα καὶ τὰς δύο γαλαῶς τοῦ πλοίου.

Κεφάλαιον ΚΒ'. 1) Ὁ Ἀποστόλης σκέπτεται πῶς νὰ διασώσῃ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα τοῦ πλοίου. 2) Τρόπος κατασκευῆς σανιδώματος πρὸς φόρτωσιν τῶν πραγμάτων. Κοιμᾶται ἐν τῷ πλοίῳ. 3) Τίνα πράγματα εὐρίσκει ἐν τῷ πλοίῳ; Τί λέγει περὶ τοῦ εὐρεθέντος χρυσοῦ; Ὁ μῦθος τοῦ Αἰσώπου.

Κεφάλαιον ΚΓ'. 1) Κόποι πρὸς ἐξαγωγήν τῶν πραγμάτων τοῦ πλοίου. Τί προτιμᾷ κατὰ πρῶτον νὰ σώσῃ; 2) Πῶς ὀδηγεῖ τὸ σανίδωμα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πῶς ἐκφορτώνει τὰ πράγματα εἰς τὴν ξηρὰν. Διάλυσις τοῦ σκάφους. 3) Ὁ Ἀποστόλης διασώζει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀναγινώσκει αὐτὸ τακτικῶς. Στιχοιουργεῖ τὰς παραβολὰς αὐτοῦ. 4) Ὁ Τε-